

CSALÁD 2024 – HELYZETKÉP, TÁRSADALMI VÁLTOZÁSOK, JÖVŐKÉPEK

VI. MÉLYKUTATÁS ELEMZÉSE: ÖSSZEFOGLALÓ
DOKUMENTUM

TARTALOMJEGYZÉK

1. A kutatás relevanciája, célja és felépítése	3
2. Család és családkutatás a szakirodalomban	4
3. Empirikus kutatási eredmények.....	6
3.1. Fókuszcsoporthoz interjú.....	6
3.2. Egyéni interjú	7
3.3. Közösségi média- és webelemzés	8
3.4. Kérdőíves felmérés	9
3.4.1. Értékorientációk	10
3.4.2. Az otthon világa	13
3.4.3. A család és a munka világa	15
3.4.4. A gyermekvállaláshoz vezető út	18
3.4.5. Családbarát ország.....	23
4. Szakpolitikai következtetések	26
5. A kutatás során felhasznált források és irodalom.....	28
6. Melléklet: Módszertani leírás	38

1. A KUTATÁS RELEVANCIÁJA, CÉLJA ÉS FELÉPÍTÉSE

A család a társadalom alapvető egysége, amely kulcsfontosságú szerepet játszik az egyének jóllétében, a gyermekek fejlődésében és a társadalmi kohézió megteremtésében. Ugyanakkor a XXI. századi családok számos kihívással néznek szembe. A globalizáció, a technológiai fejlődés, a változó gazdasági körülmények és a társadalmi normák átalakulása mind hatással vannak a családok működésére és stabilitására. Ezzel mintegy összhangban jelen kutatás fő célja az volt, hogy átfogó képet adjon a magyar családok helyzetéről, kihívásairól és az őket érintő társadalmi-gazdasági tényezőkről. A mélykutatás – jellegéből és az alkalmazott mintaméretéből adódóan – elsősorban a társadalmi mintázatok stratégiai részletességű feltárására alkalmas. Ennek megfelelően a kutatás résztémái a családdal kapcsolatos tapasztalatokat és véleményeket eltérő szinteken, illetve perspektívákból közelítették meg, ezáltal lehetővé téve egy teljes kép mozaikszerű megalkotását.

Jelen, összefoglaló jellegű dokumentumban nincs lehetőség minden kutatási eredmény részletes ismertetésére. Erre a felismerésre építve úgy döntöttünk, hogy egy – rövidített – szakirodalmi bevezetőt követően a különféle módszertani apparátussal összegyűjtött eredményekből kivonatokat közlünk, ám ezzel párhuzamosan nagyobb figyelmet fordítunk a hazai társadalomtudományi kutatások esetében kirívóan nagy mintamérettel dolgozó kérdőíves felmérés eredményeire (az azokra irányuló, előzetesen jelentősebbnek vélt közérdeklődést is tekintetbe véve). A statisztikai adatok bemutatása során azonban nem követjük mereven a kérdőív eredeti felépítését, helyette a következő témákat érintjük:

- + értékorientációk;
- + az otthon világa;
- + a család és a munka világa;
- + a gyermekvállaláshoz vezető út;
- + családbarát ország.

A kutatási eredmények összefoglalását a teljes kutatás tapasztalataira épülő, elsősorban a – jövő családpolitikai döntéseit szakértői, stratégiaalkotási szemléletű észrevételekkel megalapozni igyekvő – szakpolitikai következtetésekkel zárjuk.

2. CSALÁD ÉS CSALÁDKUTATÁS A SZAKIRODALOMBAN¹

A család, mint szociológiai alapegység, az emberi társadalmak egyik legelemibb és egyben a legfontosabb intézménye. A család fogalma és szerkezete azonban időben és térben jelentős változásokon ment keresztül, tükrözve az adott társadalmi, gazdasági és kulturális környezet hatásait. Ezenkívül jelenleg nem rendelkezünk egy kizárólagos és szintetizáló jellegű fogalommal, több változata létezik egymás mellett. A család fogalmának meghatározását többek között az is árnyalja, hogy a köznapi szóhasználatban sokféle egyedi értelmezése lehetséges.

A család társadalmi intézményként központi eleme a második világháború utáni népesedési és társadalmi valóságot megérteni kívánó elméleteknek, illetve a „második demográfiai átmenet”² és az „individualizáció”³ téziseinek. A második demográfiai átmenet a fejlett országokban beállt népességfogyás magyarázatát többek között a termékenységi magatartásban bekövetkezett változások, ezzel együtt a családszerkezetben és az együttélési szokásokban, normákban beállt átalakulások eredményeként értelmezi, emellett oka a termékenységi szint csökkenésének az individualizáció jelensége is.

A normák átalakulásával és a növekvő mértékű individualizációval az azokból következő egyéni preferenciák egyre elfogadottabbá válnak. Az utóbbi évtizedekben a családformák pluralizálódása figyelhető meg. A „hagyományos” családok mellett az egyszülős családok, a mozaikcsaládok, az azonos nemű párok által nevelt gyermekek és a szingli életmód viszonylag elterjedté váltak.⁴

A jelentősebb, családokkal kapcsolatos hazai kutatások eredményeinek áttekintése nyomán elmondható, hogy a magyar társadalom termékenységi arányszámai az elmúlt évtizedekben jelentősen változtak. A 2010-es évek elején a termékenységi mutatók rendkívül alacsony szintűek voltak, a születésszám mélypontot ért el, különösen 2011-ben. A gyermekvállalás mára időben kitolódott, a nők egyre idősebb korban vállalják első gyermeküket. Az oktatási expanzió és a párkapcsolati minták átalakulása is hozzájárult a gyermekvállalás későbbre időzítéséhez. Ugyanakkor pozitív tendencia figyelhető meg a 2010-es évek közepétől, amikor is a termékenységi arányszám lassú növekedésnek indult, részben a családtámogatási intézkedések hatására.⁵

Általánosságban elmondható az is, hogy a házasság intézménye az elmúlt évtizedekben veszített népszerűségéből, és egyre gyakoribbá váltak az élettársi kapcsolatok, különösen a fiatalabb korosztály körében. A 2010-es évek közepére azonban a házasságkötések száma ismét növekedett, részben szintén a gazdasági ösztönzőknek köszönhetően. Az élettársi kapcsolatok egyre inkább a házasság alternatívájává váltak, és sok esetben a párok először élettársi kapcsolatban élnek, majd később házasodnak össze.⁶

A háztartások mérete az elmúlt évtizedekben folyamatosan csökkent, egyre több az egyszemélyes és a gyermektelen háztartás. Tipikus jelenség a posztadoleszcens életszakasz kitolódása is. A fiatalok egyre később hagyják el a szülői házat, ami részben az oktatásban töltött hosszabb időszaknak és a gazdasági nehézségeknek tudható be. Az egyszülős

¹ A szakirodalmi következtetések nem minden esetben tükrözik a Századvég álláspontját. Ennek ellenére fontosnak tartjuk bemutatni a családok helyzetével kapcsolatos különféle szempontrendszereket és következtetéseket, mint a vonatkozó társadalmi diskurzus elemeit, melyek feltérképezése – meglátásunk szerint – minden nagyívű társadalomtudományi kutatásnak célja kell, hogy legyen.

² Van de Kaa 1987.

³ Beck 2004; Giddens 1991.

⁴ Somlai 1996.

⁵ Kapitány–Spéder 2012.

⁶ Spéder 2012; Kapitány–Spéder 2012; uő.: 2015.

háztartások aránya stabil maradt, ugyanakkor az egyszemélyes háztartások száma jelentősen nőtt, különösen az idősebb korosztályban.⁷

A magyar háztartások jövedelmi helyzete az elmúlt évtizedben javult, ugyanakkor a társadalmi különbségek továbbra is jelentősek. A családok anyagi helyzetét erősen befolyásolja a lakásvagyon és a szülőktől kapott támogatás. A családtámogatási rendszerek bőkezűsége egyedülálló Európában, különösen a gyermekvállalást és -nevelést érintő hosszú távú otthonmaradási támogatások terén.⁸

A magyar társadalom egyre idősebb, a 65 év felettiek aránya folyamatosan növekszik. A nyugdíjkorhatár emelkedésével egyre későbbre tolódik a nyugdíjba vonulás időpontja, ami kihívásokat jelent az időskorúak számára, különösen a szociális kapcsolatok terén és az elmagányosodás jelenségének vonatkozásában.⁹

A magyar családpolitikai rendszerben a fordulópontot a 2011-ben bevezetett családvédelmi törvény jelentette, melynek köszönhetően számos új, családokat érintő kedvezmény és támogatás született. A családvédelmi törvény lefektette, hogy a családpolitikát el kell választani a rászorultsági elven járó szociálpolitikai ellátásoktól. Ennek következtében – egyes elemzők szerint – közelebb került ahhoz, hogy népesedéspolitikának lehessen nevezni, abban az értelemben, hogy jobban összpontosít a demográfiai kérdésekre, ugyanakkor relatíve kisebb hangsúlyt fektet a gyermekszegénység csökkentésére vagy a nők és férfiak esélyegyenlőségének megteremtésére.¹⁰

A – 2010 után kibővített – hazai családpolitikai rendszer hatása napjainkra már érzékelhető, egyrészt abban a tekintetben, hogy európai viszonylatban Magyarország nagymértékű növekedést ért el a gyermekvállalás és a párkapcsolatok stabilitása terén: 2021-ig 27 százalékkal nőtt a teljes termékenységi arányszám, illetve megduplázódott a házasságkötések száma, a válások és a terhességmegszakítások száma pedig 40 százalékkal csökkent. Másrészt 2015 óta nőtt a házasságból született gyermekek száma, 2021-ben tíz gyermekből átlagosan hét született házasságban. Az eredmények fényében azt láthatjuk, hogy a családpolitikai intézkedések rövid távon képesek javítani a magyarok gyermekvállalási kedvét és közelíteni a vágyott gyermekszámhoz a valóban megszülető gyermekek számát.¹¹

Ki kell emelni egyrészt, hogy a járványhelyzetet megelőzően voltaképpen megszülettek az adott kohorszon belüli szülőképes népesség létszáma alapján predikálható gyermekek. Másrészt ugyanakkor elmondható, hogy 2021 után ismét egy enyhén csökkenő tendencia vette kezdetét a teljes termékenységi arányszám tekintetében, hiszen a 2021-es 1,61-es érték – nem függetleníthető módon a koronavírus-járvány és az azt követő ingatag nemzetközi politikai és gazdasági környezet kedvezőtlen hatásaitól – 2022-re 1,55-ra, 2023-ra pedig 1,51-ra csökkent. Ezek alapján a hazai családpolitikai intézkedések hosszú távú következményei még bizonytalannak mondhatók, hiszen jelenleg még nem tudhatjuk biztosan, hogy milyen irányba fog változni a hazai lakosság termékenysége.¹²

⁷ Förster–Vindics 2020; Monostori–Murinkó 2018; Somlai 1996.

⁸ Szikra 2018.

⁹ Monostori 2015.

¹⁰ Darvas–Szikra 2017.

¹¹ Pári et al. 2023.

¹² KSH 2024.

3. EMPIRIKUS KUTATÁSI EREDMÉNYEK

3.1. Fókuszcsoportos interjúk¹³

Az összesen tizenkét fókuszcsoport résztvevőit az alapvető szociodemográfiai ismérveket (nem, lakhely, iskolai végzettség) tekintve vegyes csoportösszetételű beszélgetésekre rekrutáltuk, de külön-külön alkalmakra szerveztük a hasonló életkorú, hasonló élethelyzetben lévő résztvevőket, annak érdekében, hogy a közel azonos életkörülmények talapzatán az árnyaltabb vélemények megjelenése számára megfelelő csoportszituációt hozhassunk létre. Ezek mentén kategóriánként három-három fókuszcsoportos interjú felvételét valósítottuk meg, négy, meghatározott társadalmi csoportba tartozó személyek részvételével.

Az általunk vizsgált korcsoportok számos témában konzisztens véleményeket formáltak meg. Az elemzések alapján a 18–29 éves gyermektelenek és a 30–49 éves, szintén gyermektelenek például az asszociációknál hasonló jelzőkkel, gondolatokkal írták le a családot, illetve a gyermek fogalmát. Ugyanígy, a 30–49 éves, gyermeket nevelők és az 50 évnél idősebbek (akiknek már unokáik is vannak) rezonáltak egymásra, hasonlultak egymáshoz leginkább ebben a kérdéskörben. Míg a gyermektelenek főként a biztonság, ház, otthon kifejezésekkel írták körbe a családot, mint fogalmat, addig a gyermeket nevelők sokkal inkább belsőleg közelítették meg azt (*boldogság, gyermek, házasság, összetartás*). A gyermekkel kapcsolatosan az előzőhöz hasonló megoszlás figyelhető meg. Azok, akik gyermeket nem nevelnek, főként egy újszülött képét látták maguk előtt, így a sírás, naivság, cukiság jelzők jöttek elő, de a középkorú gyermektelenek is máshogy ragadták ezt meg. Ők inkább az aggodást és a kihagyott lehetőséget látták a gyermek fogalmában.

A férfi és női szerepek változásának szemléltetésére megkérdeztük interjúalanyainkat, milyennek látták (vagy képzeltek el) a nagyszüleiket, szüleiket abban az életkorban, amiben ők vannak most jelenleg. A falvakban, kisebb városokban élő nagyszülői háló nagy hatással volt az utánuk következő generációk életére, így a különböző életszakaszok megítélésére is. A családi kör – melybe általában a nagy rokonság is beleszámított – összetartó ereje fontos, mai szemmel nézve hiányzó elemként fogható fel. Ez a hatás tudta igazán elérni, hogy már a húszas éveikben járó fiatalok bátran alapítsanak családot. Ebben a helyzetbe beletartozott az is, hogy a nőknek és férfiaknak „meghatározott” feladataik voltak. Míg a nőké a gyermeknevelés, a háztartás vezetése volt, addig a férfiak inkább pénzkeresői tevékenységeket folytattak. Az interjúalanyok szülei, bár nem mindenhol, de többnyire változtattak ezeken a szokásokon. A korai családalapítás már nem mindenkinél fordult elő, hiszen a nők ekkortól munkába is álltak. Ezek alapján a megnyilatkozásokban tetten érhető, korábban említett felosztás, mely inkább a gyermek meglététől/hiányától függ, mintsem igazán a korcsoporttól, itt is látható. A gyermektelenek a nemi szerepek terén a munkamegosztás felé hajlanak. Szüleik példáját látva, ők nem tartják annyira fontosnak a korai elköteleződést, gyermeknemzést. Ehhez képest azok, akik gyermeket nevelnek, jobban elfogadják a hagyományos, a nagyszüleikhez hasonló nemi szerepeket és feladatköröket. Generációs változásként mindegyik csoportunk viszont inkább a fontosabb életszakaszok eltolódásával járó aggodalmakat hangoztatta. A párkeresés nehézséget okoz, hiszen az online platformok térhódítása miatt nem mindenki képes lépést tartani. Emellett amiatt, hogy a nők is egyre inkább részt vesznek a munkavállalásban, felsőoktatási képzésekben, nem engedhetik meg maguknak olyan könnyen, hogy családot alapítsanak. Azok, akik gyermeket nevelők, saját bevallásuk alapján ők is később találtak párjaikkal, mint szüleik, nagyszüleik. Utóbbiaknak problémát okoz gyermekük elhelyezése, hiszen ők sem engedhetik meg maguknak, hogy folyamatosan figyeljenek rájuk. A bölcsődék limitált helyei, a nagyszülők távolsága mind

¹³ A fókuszcsoportos interjúkon elhangzottak nem reprezentálják a teljes magyarországi felnőttkorú lakosság véleményét – arra inkább a kérdőíves felmérés alapján következtethetünk. A kvalitatív (így például a fókuszcsoportos) eredmények jellemzően a társadalmi nyilvánosságban megjelenő narratívák belső összefüggéseit, súlypontjait képesek megmutatni számunkra.

megnehezítik ezt. A nyugdíjas vagy ahhoz közel álló korcsoportról kiderült, sokan még munkát vállalnak, és már nem olyan szoros a családi kötelék, hogy vigyázni tudjanak unokáikra. A lakhatással kapcsolatosan felmerül a hitelnek a kérdése, mely korcsoporttól függetlenül aggodalmat vált ki az interjúalanyokból. Sokan nem engedhetik meg maguknak, hogy saját házat, lakást vegyenek, így a nyugaton látott minta alapján itt is egyre inkább terjed az albérlet, mint otthonteremtési lehetőség.

A különböző segítő szervek munkáját pont ezért tartja a többség fontosnak és fejlesztendőnek. A rendőrök feladatkörét kibővítenék, a tanárokat tanfolyamokra küldenék, és a családterapeuták, pszichológusok szolgáltatását kötelezővé tennék. A cégvezetőknek szánt javaslatok között főként az otthoni munkavégzés és a rugalmas munkaidő kérelmezése szerepelt. A munkahelyi bölcsődék, gyermekmegőrzők ötlete pozitívan hatott a válaszadók közt. Végül, a politikusok munkáját főleg a családpolitika felől közelítették meg.

Mindegyik korcsoportban megkérdeztük azt, hogy 2050-re hogyan képzelik el a velük egyidősöket. A fiatalok alapvetően az otthonteremtéssel kapcsolatosan hoztak fel aggodalmakat. Akik ezt pozitív oldalról közelítik meg, azok szerint a családok sokszínűsége és a társadalmi elvárások csökkenése miatt boldogabbak lesznek az emberek. A középkorúaknál sokkal inkább futurisztikus gondolatok merültek fel. A technológiai fejlődés rabul fogja ejteni a gyermekeket, ezáltal nehezebb lesz a nevelésük, teljesen elvonja a figyelmüket. Munkavállalás terén mind a két fél dolgozni kényszerül a gyermeknevelés mellett. Az alacsony bérezés miatt kénytelenek lesznek hitelhez folyamodni a különböző fejlesztések, kiadások miatt. Emellett a családok ugyanebben a szűk kis körben fognak maradni, a különféle családi összejövetel, kapcsolattartások pedig az online térbe fognak átkerülni. Az idősök ezzel kapcsolatban szintén tartanak a technológiai fejlődéstől, amely kihatással lesz az emberi kapcsolatokra. A nyugdíjkorhatár kitolódik, és lakóhelyüktől függően kevés esély lesz arra, hogy nagyszüleik, szüleik mintájára összetartsák a családot.

Az ideális család főként egy stabil és saját házzal, lakással kezdődne. A pénzkereső szerepet a pár mindkét tagja viheti, és úgy lenne optimális, ha a későbbiekben össze tudnák egyeztetni munkaidejüket a gyermeknevelés miatt. Utóbbihoz a jó kereset sem elengedhetetlen. A nemi szerepek a háztartásokban is homogének maradnának. Például a férfiak besegíthetnek a gyermeknevelésbe, a takarításba. Ezen szerepek megosztása a későbbi gyermeknemzés kapcsán is fontos lehet, ahol hangsúlyozták, hogy a minőségi időnek kulcsszerepe van egy család életében és a kapcsolatok építésében. Egyes válaszadók szerint a tökéletlenség is kell, hogy jellemezze a családokat, hiszen a „dráma” és a viták is hozzátartoznak. Az érzésekkel kapcsolatban a szeretet és bizalom is fontos egy családban a válaszadók szerint. A gyermek kérdése már megosztó volt, korcsoporttól függetlenül van, aki szerint szükséges egy család életében, és van, aki szerint gyermek nélkül is lehet ideális családban élni.

3.2. Egyéni interjúk¹⁴

A specifikusabb élethelyzetben lévő, relatíve szűkebb társadalmi csoportokba tartozókat egyéni interjúk keretében kérdeztük meg. A családkutatás témáihoz igazodva, az egyéni interjúk során az élettörténetek és a motivációk mélyebb megértése volt a felmérés célja. Az egyéni interjúk kvalitatív kutatási pillér esetében ennek megfelelően összesen öt „lakossági” és egy „szakértői” célcsoportkategóriát határoztunk meg (kategóriánként öt-öt személlyel készítettünk interjút).

A személyes értékrend kialakulására a családi minta erős hatást gyakorol. A szülői példamutatás befolyásolja az életvitellel, családdal kapcsolatos későbbi attitűdöket.

¹⁴ Az interjúkon elhangzottak nem reprezentálják a teljes magyarországi felnőttkorú lakosság véleményét – arra inkább a kérdőíves felmérés alapján következtethetünk. A kvalitatív (nyitott kérdésekre, szabadszavas válaszadásra épülő) eredmények jellemzően a társadalom különféle csoportjaiban megjelenő narratívák belső összefüggéseit, súlypontjait képesek megmutatni számunkra.

A legtöbb célcsoportkategóriában hasonlóan gondolkodtak arról, hogy a gyermekvállalás mellett nem anyagi megfontolásból, az állami szubvenció okán kell dönten, csak felelősségvállalás és biztos anyagi háttér mellett szabad ezt megtenni.

A gyermekvállalás feltételei, körülményei (a jellemző megnyilatkozások alapján):

- + megfelelő anyagi háttér / annak hiánya (hátráltató tényező);
- + pszichés, személyiségbeli érettség (a gyermekvállalás és -nevelés lemondásokkal jár).

A hagyományos családmódel kérdésköréhez kapcsolódik, hogy a házasság értékét általában nem vitatták megkérdezettjeink, de nem tartják szilárd, egyedüli elvárásnak maguk és mások számára sem.

A kurrens világtendenciák, járványok, háborúk jellemzően aggodalommal töltik el az interjúalanyokat, ez alapvetően meghatározza a – kinyilvánított – jövőképek negatív színezetét. Értékrendtől és világnézeti felfogástól függetlenül inkább pesszimista vélemény vagy legfeljebb reménykedés jellemző.

A családbarát szemlélettel kapcsolatban az interjúalanyok visszatérően elmondták, hogy munkavállalóként a munkaszerződésben leírtak számítanak igazán, nem a cég szlogenje vagy esetleges családbarát minősítése – válaszaik kritikai színezete mellett azonban jól azonosíthatóan megjelenik a családbarát munkahelyek iránti igény.

3.3. Közösségi média- és webelemzés

A közösségi média- és webelemzés („social listening”) a családpolitikával, illetve egyes családtámogatásokkal kapcsolatos, az online térben hozzáférhető társadalmi diskurzusok beavatkozásmentes vizsgálatát foglalta magában, a releváns csomóponti diskurzusok által kialakított szöveg-, illetve tartalomkorpusz alapján. Az elemzés során a családpolitika, a családi otthonteremtési kedvezmény, valamint a babaváró támogatás témáihoz, kifejezéseikhez fűződő tartalmakat vettük górcső alá.

A cikkek, kommentek, posztok számai sok esetben jól azonosíthatóan valamilyen kormányzati bejelentéshez köthetően ugrottak meg időszakosan, majd ezekről a közélet is széleskörű diskurzust folytatott.

A legjelentősebb szerzőknek egyértelműen a kormányhoz kötődő platformok számítottak, ami magyarázható azzal, hogy a jelenlegi kormányoldal a politikai kommunikációt tekintve is komoly hangsúlyt fektet az általuk bevezetett családpolitikai intézkedésekre.

A legnépszerűbb tartalmak:

- + a csok-kal és/vagy a babaváró hitellel kapcsolatos megnyilvánulások;
- + a családpolitika sikeressége (akár a nemzetközi helyzettel összehasonlítva).

Jellemző tárgyalt témakörök a családpolitikai intézkedésekhez kapcsolódóan:

- + aktuális politikai döntések;
- + támogatási formák módosítása;
- + morális kérdések.

A teljes topikálózatot figyelembe véve az látható, hogy túlsúlyban olyan szavak dominálják a családpolitikai intézkedésekről szóló (online) diskurzust, amelyek a gazdasági és/vagy a politikai dimenzióhoz köthetők.

3.4. Kérdőíves felmérés

A magyar lakosság körében készített kérdőíves közvélemény-kutatás során 2024. július 2. és november 15. között 61 758 felnőttkorú személyt kérdeztünk meg. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek (nemek, életkori csoportok, a legmagasabb befejezett iskolai végzettség, a lakhely településtípusa és a régió) mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. A mintavételből fakadó kisebb eltéréseket a fenti változók mentén súlyozással korrigáltuk a Központi Statisztikai Hivatal által 2022-ben készített népszámlálás adatai alapján.

A családszociológiai témájú vizsgálat gerincét adó kérdőíves felmérés során egy kibővített szociodemográfiai blokk alapozta meg a különféle élethelyzetben, lakhatási, háztartási és családi körülmények között élő, illetve eltérő értékorientációkkal, beállítódásokkal rendelkező válaszadók pontosabb meghatározását, beleértve a specifikusabb, kisebb létszámú társadalmi csoportokat is, melyek adekvát célcsoportjai lehetnek egy-egy célzott szakpolitikai intézkedésnek (úgynevezett egyszülős, mozaik-, „csonkacsaládok” stb.) – kihasználva a rendkívül nagy mintaelemszám kínálta lehetőségeket. A kérdőív legnagyobb részét azonban a négy – egyenként legalább tizenötezer esetet tartalmazó – alminta kérdései teszik ki, melyek így külön-külön kutatási témák köré szerveződnek és egyszerre fedik le a kutatás szempontjából releváns társadalmi csoportokat.

A négy alminta tematikája és az azokon belüli altémák a következők.

1. Családok mentális egészsége (mikroszint)
 - Jólét, jóllét, mentális egészség
 - Stresszorok, traumák, reziliencia-élmény
 - Konfliktusok és kommunikáció, bizalmi kapcsolatok
 - Abortusz, keresztény kultúra, vallásosság
2. A család társas viszonyai (mezoszint)
 - Testvéri és házastársi kapcsolatok
 - Társas támogatás, segítőkapcsolatok
 - Háztartási munkamegosztás, nemi szerepek
 - Gyermekek, gyermeknevelési elvek
 - Generációközi transzferek, attitűdök
3. A családbarát társadalom (makroszint)
 - Lakhatási viszonyok, életkörülmények, gépjárművek
 - Közszolgáltatások, oktatás és egészségügy, élhetőség
 - A család és a munka világa
 - Család- és szociálpolitika, elégedettség
4. Életmódok, életutak, jövőképek (időbeliség)
 - Fiatalkori szocializáció, helyhez kötődés, földrajzi mobilitás
 - Párkapcsolat stabilitása és minősége, párválasztás
 - Életvezetési motívumok, gyermekvállalási hajlandóság
 - Gyermekvállalással és családalapítással kapcsolatos attitűdök
 - Családi és társadalmi jövőképek

A „közös”, teljes mintán lekérdezett kérdések a kérdőív elején és végén kaptak helyet. Ezek témái a következő csoportokba sorolhatók:

- + alapvető szociodemográfiai kérdések;
- + gazdasági státusz, párkapcsolat és családi állapot;
- + háztartási viszonyok és családi kapcsolatok;
- + szubjektív jóllét, egyéni és társadalmi konjunktúraérzet;

- + anyagi helyzet, jövedelemforrások, pénzügyi mozgástér;
- + vallásosság és vallástalanság.

A kérdőív tehát számos témát érintett¹⁵, de az egyszerű eloszlások, vélemények jellemző mintázatainak megismerésén túlmenően a kutatás értéke abban is rejlik, hogy a különféle változók kombinálása alapján atipikus részcsoporthoz tartozók helyzetére vonatkozóan is megállapításokat tehetünk. Jelen, összefoglaló dokumentumban azonban ezekre nem térünk ki, csupán néhány fontosabb témához kapcsolódóan mutatjuk be a releváns eredményeket, alapeloszlásokat.

közvélemény-kutatás

A kérdőívkérdések tematikáinak áttekintése

SZÁZADVÉG

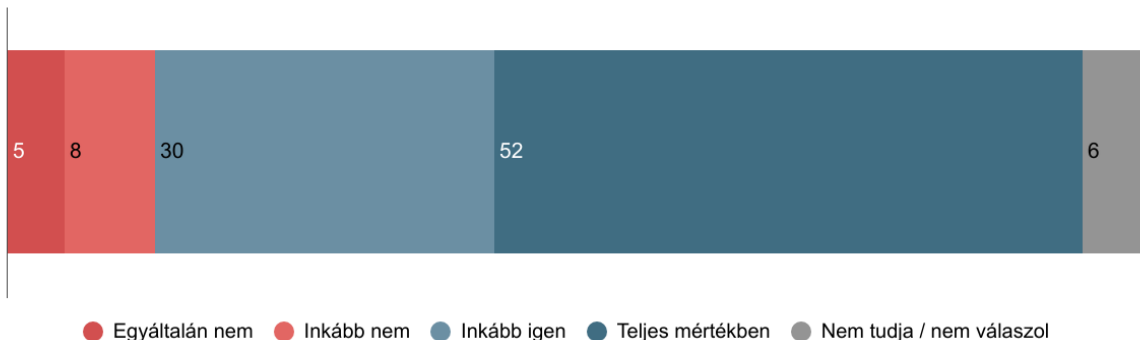
3.4.1. Értéorientációk

A kutatás során rákérdeztünk olyan, a hazai és a nemzetközi közéletben is gyakran előkerülő „forró” kérdésekre is, mint amilyen például az abortusz témája. Ebben az összefüggésben azt láthatjuk, hogy a magyar társadalom az abortusz kérdésében alapvetően megengedő álláspontot képvisel, legalábbis annyiban, hogy az egyéni döntési szabadság fontosságát helyezi előtérbe.

¹⁵ A kérdéssor legfontosabb témacsoportjait szófelhőben igyekeztük összegezni.

Ön mennyire ért egyet vagy sem a következővel? A nők szabadon dönthessenek az abortuszról! (%)

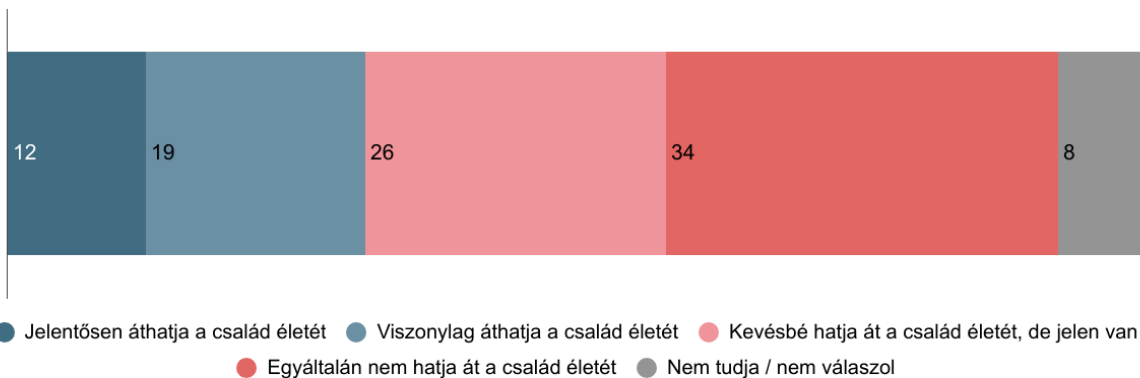

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 15 711, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Az is látható ugyanakkor, hogy a keresztény tanítások – így vagy úgy – jelen vannak a magyar családok többségének életében; e tekintetben tehát működni látszik egyfajta (évszázadokon átívelő) kulturális kontinuitás, illetve kollektív identitás.

A kereszténység tanításainak milyen szerepe van a családjában*? (%)

*Család: azon élő személyek, családtagok összessége, akik az Ön számára jelenleg állandó jelleggel meghatározók a mindennapokban – lehetnek a felmenői, a testvérei, a párja, a leszármazottjai is, akár vegyesen.

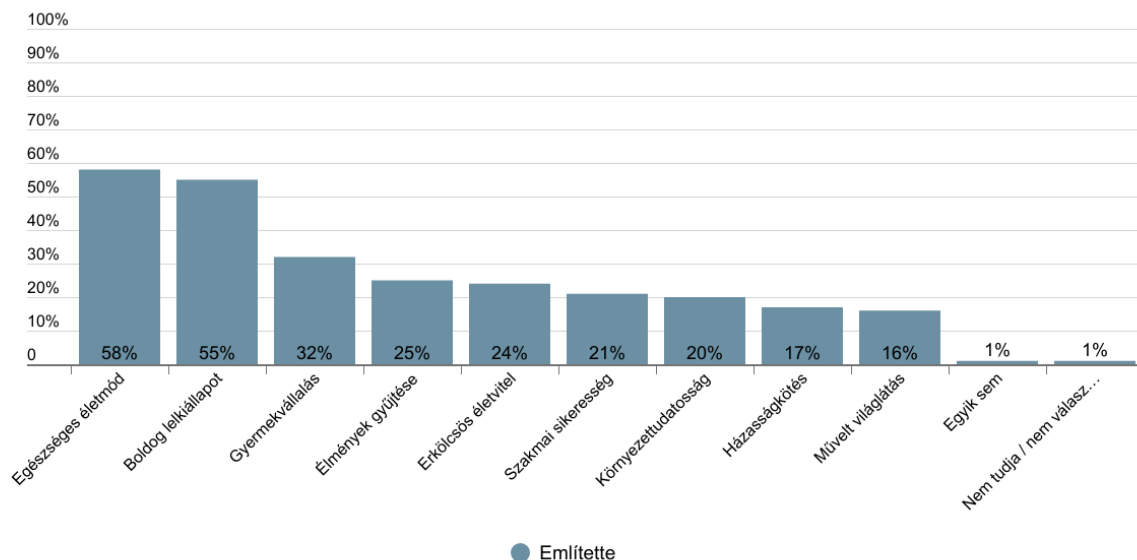
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 15 713, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Hogyha az életvezetés prioritásait vesszük szemügyre, az látható, hogy az egészséges életmód a legáltalánosabban elterjedt „vezérelv” a magyar társadalomban. A boldogság keresését követően, dobogós helyen található a gyermekvállalás – ami jelzi, hogy a magyar társadalomban a gyermek kiemelt helyet foglal el az emberek gondolatvilágában.

Ön szerint egy ember számára a következők közül melyek elérése, megtapasztalása, gyakorlása kellene, hogy a legfontosabb legyen?*

*Többválaszos kérdés, legfeljebb három válasz volt jelölhető.

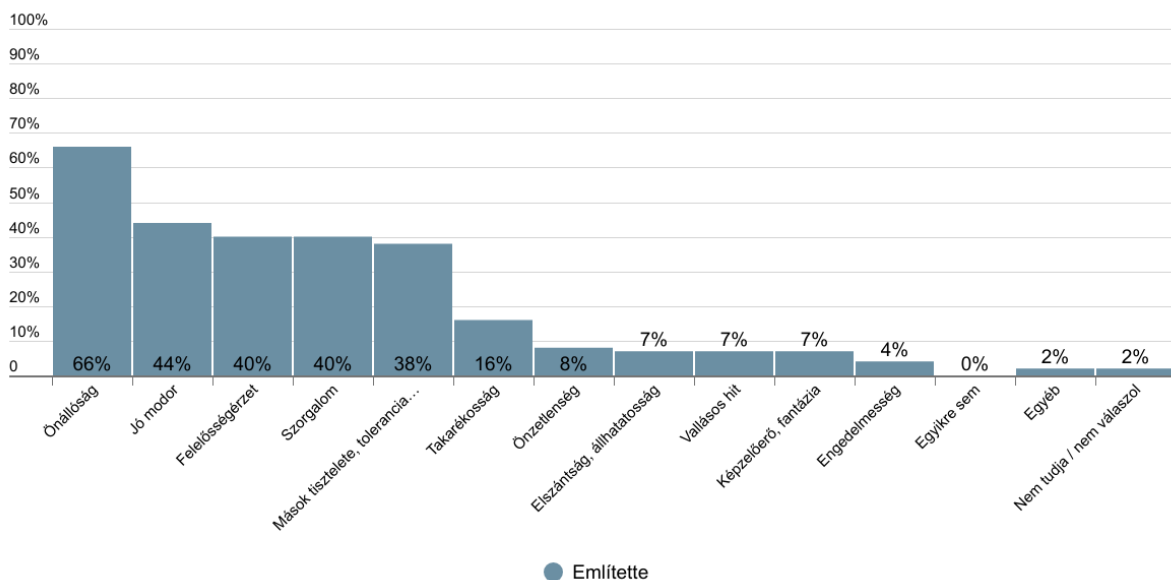
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 16 044, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

A gyermeknevelési elvek között is meghatározó módon láthatjuk visszatükröződni az egyéni érvényesülést középpontba állító szemléletet (lásd: önállóság). ugyanakkor hangsúlyosak a közösségiség és az erkölcs szempontjai is (jó modor, mások tisztelete, tolerancia mások iránt). A vallásos hit továbbadása csak kevesek számára kiemelten fontos érték, ami jól mutatja a vallásos életforma veszélyeztetettségét.

Ön szerint a következők közül melyekre a legfontosabb megtanítani, nevelni a gyermekeket? (%)

*Többválaszos kérdés, legfeljebb három válasz volt jelölhető.

SZÁZADVÉG

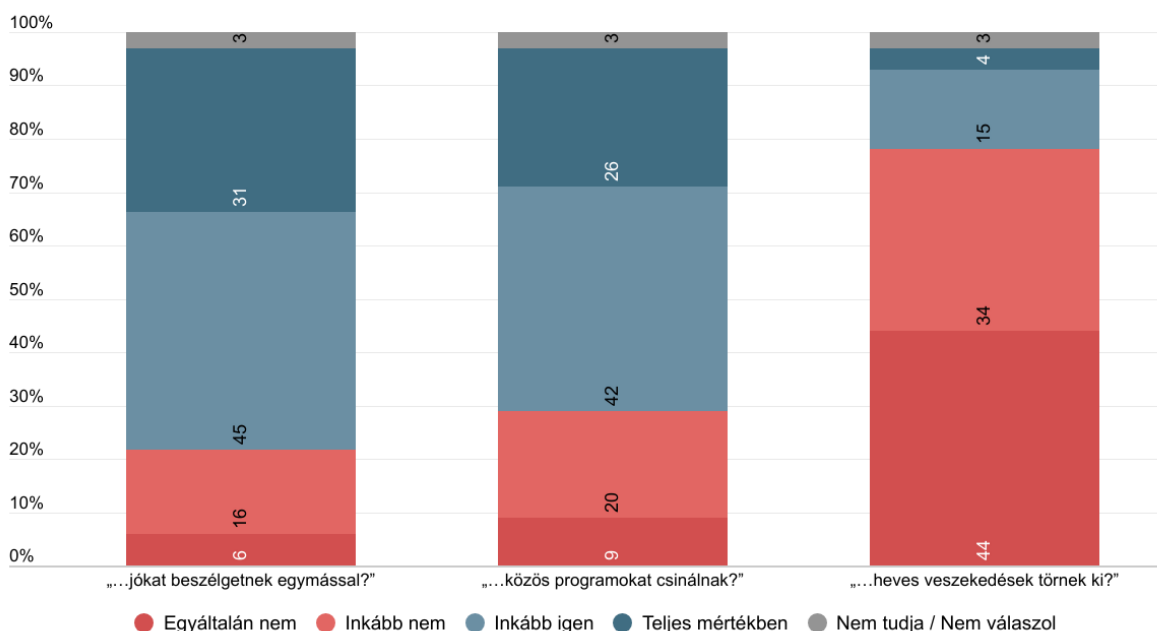
Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 15 001, felnőttkori magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkori magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

3.4.2. Az otthon világa

A magyar családok többsége jól funkcionál – erre utal, hogy jellemzők a beszélgetések és vannak közös programok, a heves veszekedések pedig nem túl gyakoriak. Ugyanakkor a családok mintegy negyede-ötöde ezen szempontok alapján a diszfunkcionalitás jegyeit (is) felmutatja.

Az Ön családjában mennyire jellemző mostanában, hogy...? (%)

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n = 15 712, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

SZÁZADVÉG

A nők – szubjektív megítélés szerint – több időt töltenek házimunkával, mint a férfiak. A párkapcsolattal rendelkezők körében az olló nyílik, vagyis a nemek közötti egyenlőtlenség nagyobb azok esetében, akik ebbe az életszakaszba lépnek. Érdekeség, hogy párjuk házimunkával töltött idejét mindkét nem képviselői tévesen ítélik meg, kevesebbre becsülik, mint amekkora önbevallás alapján az adott csoport átlaga.

1. TÁBLÁZAT: HÁZTARTÁSI FELADATOK ÉS MUNKAMEGOSZTÁS

	„Egy átlagos napon körülbelül hány órát tölt házimunkával (főzés, takarítás, bevásárlás stb.)?” (átlag)						„Egy átlagos napon körülbelül hány órát tölt házimunkával (főzés, takarítás, bevásárlás stb.) az Ön párja?” (átlag)*		
	Egyedülálló válaszadók (nem rendelkeznek párkapcsolattal)			Párkapcsolattal rendelkező válaszadók			Férfiak (a válaszadó férfi)	Nők (a válaszadó nő)	Teljes minta
	Férfiak	Nők	Teljes minta	Férfiak	Nők	Teljes minta			
Teljes minta	2,52	3,58	3,12	2,30	3,88	3,11	3,48	1,92	2,72
18–29 évesek	2,76	3,58	3,13	2,50	3,78	3,39	3,05	1,77	2,15
30–39 évesek	2,18	3,31	2,67	2,22	3,69	3,14	3,45	1,63	2,32
40–49 évesek	1,86	2,46	2,09	1,69	3,06	2,22	2,86	1,39	2,30
50–59 évesek	2,34	3,25	2,80	2,04	3,56	2,69	3,26	1,64	2,58
60 évesek és idősebbek	3,14	4,34	3,68	3,08	4,70	3,93	4,44	2,81	3,66

*Azok körében kérdezve, akik – korábbi válaszaik alapján – együtt élnek párjukkal.

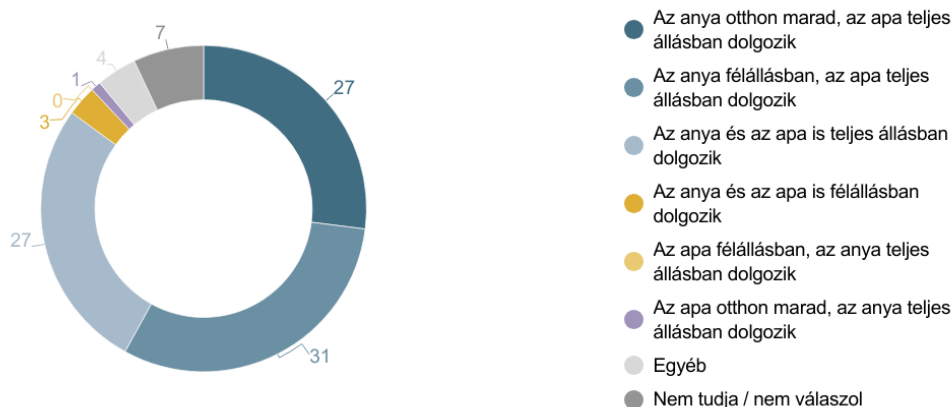
Forrás: Századvég

A kutatás során láthattuk, hogy egyre elterjedtebb az a nézet, hogy több családbarát munkahelyre, illetve rugalmas foglalkoztatási megoldásra van szükség. Emellett azt is fontos megjegyezni, hogy a társadalom tagjai túlnyomórészt a férfi és a nő hagyományos feladatmegosztásában hisznek – elenyésző a válaszadók között azok aránya, akik azt tartanák ideálisnak, ha az apák maradnának otthon (inkább) a gyermekükkel.

közzvélemény-kutatás

Vegyünk egy családot, ahol van egy, még nem iskoláskorú gyermek! Ön szerint mi a legjobb módja annak, hogy megszervezzék az életüket? (%)

SZÁZADVÉG

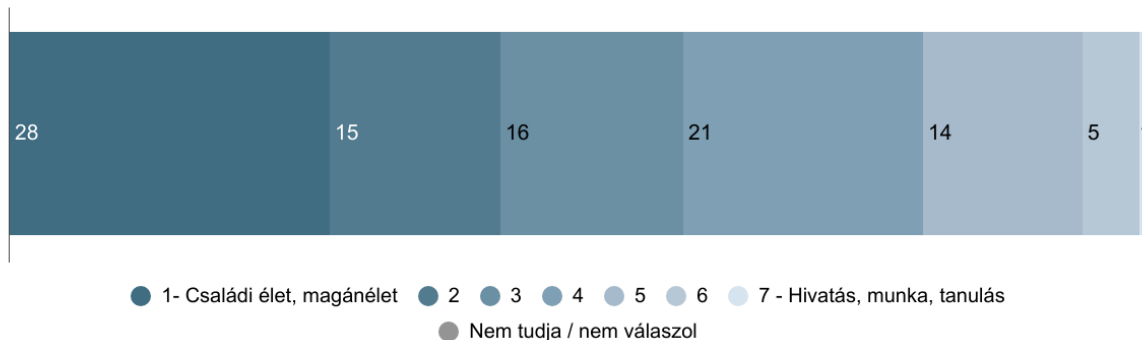
Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közzvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n = 15 001, felnőttkori magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkori magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

3.4.3. A család és a munka világa

A társadalom többsége számára, ha választani kell, a családi élet, a magánélet előbbre való, mint a hivatás, a munka, illetve a tanulás. A megkérdezettek mintegy ötödének életében ugyanakkor utóbbiaknak van nagyobb szerepe.

Hol helyezné el önmagát egy hétfokú skálán aszerint, hogy minek van nagyobb szerepe az életben? (%)

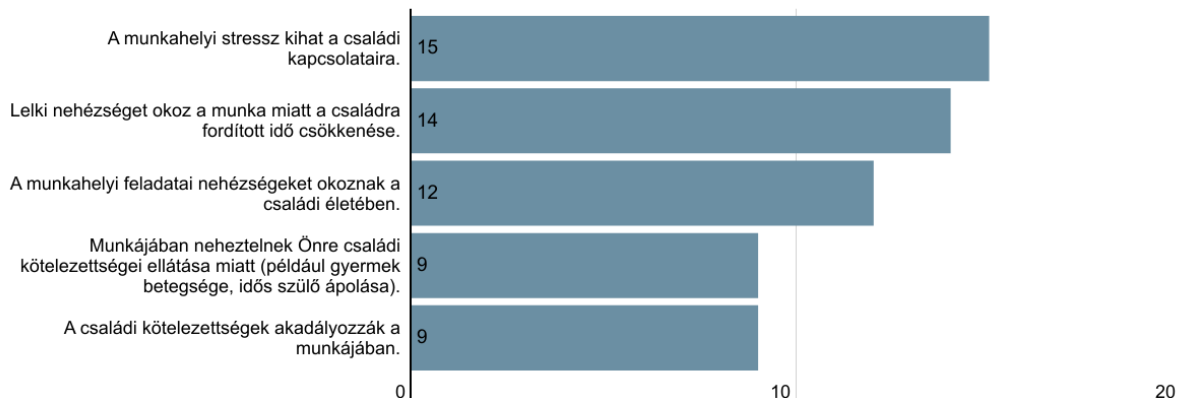

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 14 995, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

A család és a munka világának konfliktusa – az egyes, vizsgált szempontok mentén – a válaszadók mintegy 9–15 százalékánál jelenik meg (az állítás konkrét tartalmától függően).

A következő állítások közül melyek jellemzők Önre? *(%)

*Többválaszos kérdés, azok körében kérdezve, akik – korábbi válaszaik alapján – munkaerőpiaci szempontból aktívnak számítanak (kivéve a munkanélkülieket).

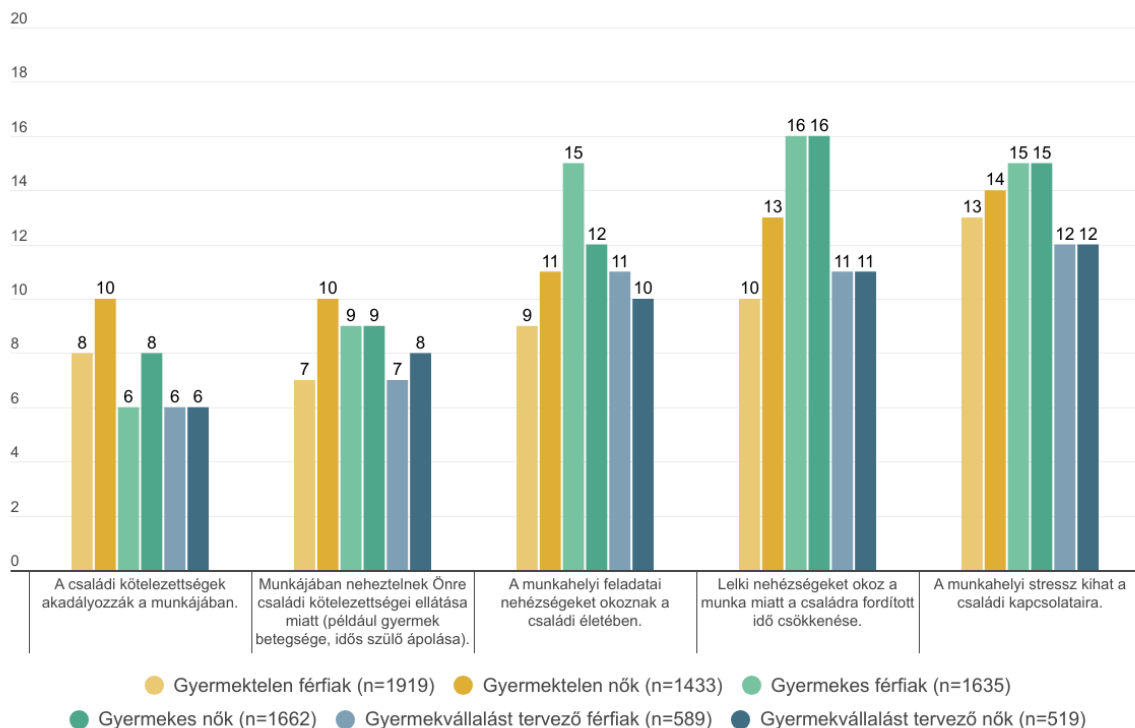
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 10 220, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

A szerepkonfliktusok társadalmi csoportonkénti eltérő mértékéből arra következtethetünk, hogy a családbarát munkahelyek létrehozásának ösztönzését érdemes tovább fokozni.

A következő állítások közül melyek jellemzők Önre? *(többválaszos kérdés, az említők aránya a 18–49 évesek körében, %)

*A gyermekvállalást tervező csoportok esetében azokat vettük figyelembe, akik a következő évben valószínűleg vagy biztosan terveznek gyermeket vállalni.

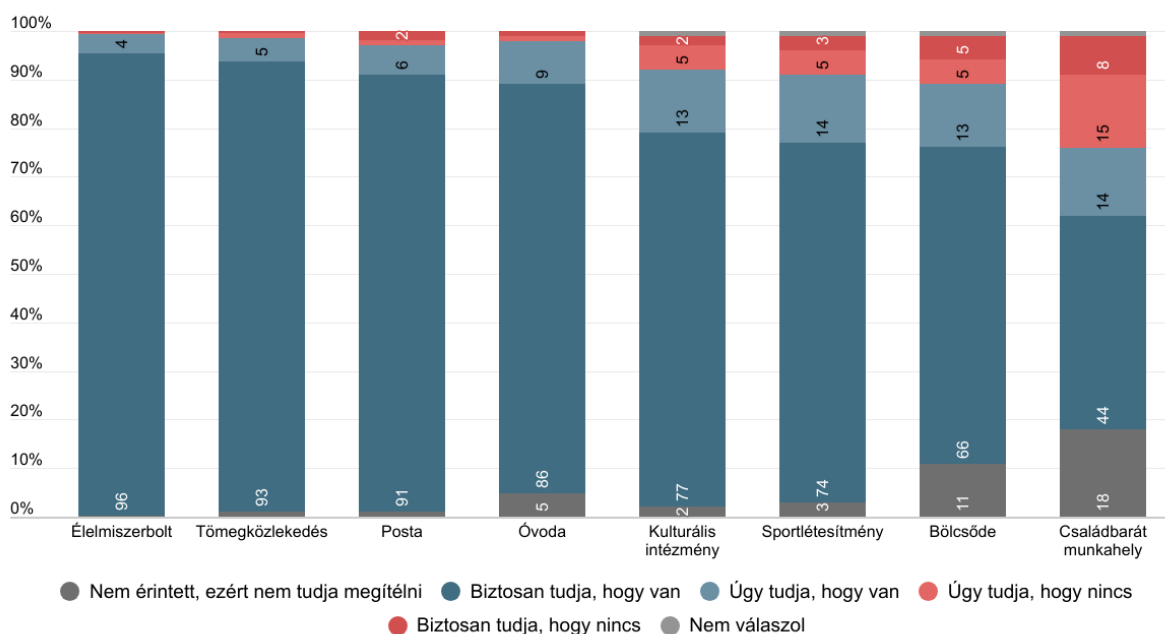
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Habár a közszolgáltatásokkal való ellátottság a legtöbb tekintetben megfelelőnek tűnik, a családbarát munkahelyek viszonylagosan „hiánycikknek” számítanak.

Van-e elérhető közelségben megfelelő...?(%)

SZÁZADVÉG

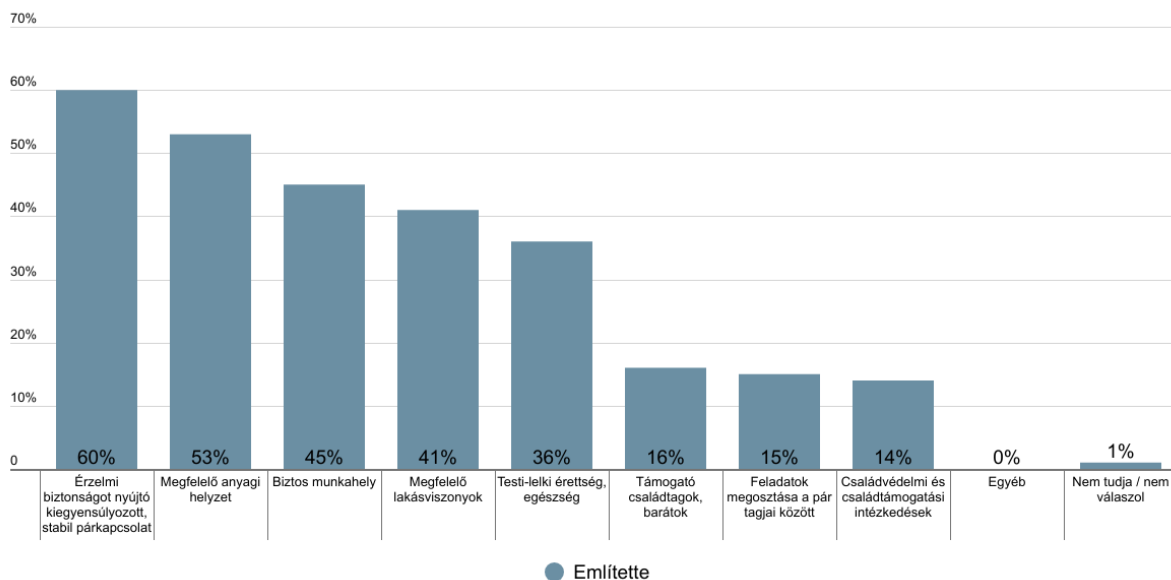
Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n = 14 996, felnőttkori magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkori magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

3.4.4. A gyermekvállaláshoz vezető út

Hogyha a gyermekvállalás ösztönzéséről esik szó, gyakran az anyagi szempontok kerülnek előtérbe – fontos azonban megjegyezni, hogy mindenekelőtt a megfelelő párkapcsolat kialakítása, annak lehetőségei és korlátai merülnek fel. Megemlíthető, hogy – mint azt később látni fogjuk – habár a családvédelmi és családtámogatási intézkedések alapvetően pozitív fogadtatásra lelnek a társadalomban, a politika hatóereje eleve viszonylag kismértékű tud lenni a családalapításhoz hasonló életvezetési döntések esetében.

Ön szerint a következő tényezők közül melyik az a három legfontosabb tényező, amelyek pozitívan befolyásolhatják a családalapítási kedvet?* (%)

*Többválaszos kérdés.

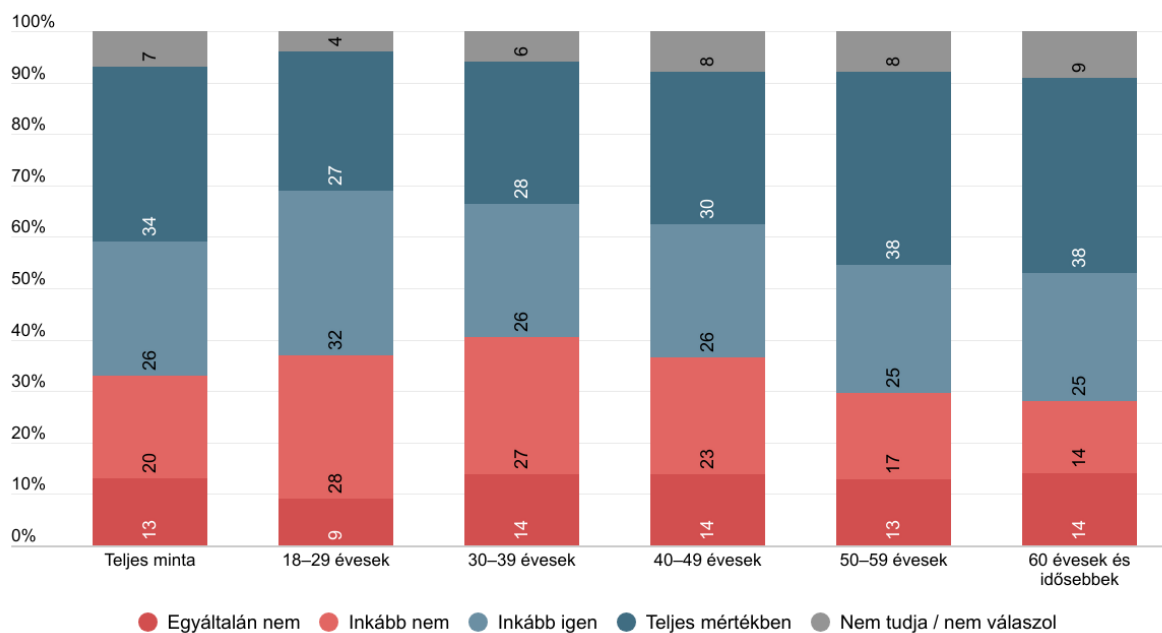
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 16 044, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Kvantitatív kutatási eredményeink azt mutatták, hogy a párokapsolattal nem rendelkezők többsége alapvetően elégedett „szingliségével”. A kvalitatív, interjú beszélgetések azonban annyiban árnyalták ezt a képet, hogy ez a beállítódás jellemzően sokkal inkább az adott élethelyzettel való megbékélés, annak elfogadása, nem pedig programszerű életvitel-választás. Különösen a fiatal korosztályban figyelhetők meg olyanok, akik szívesebben lennének párokapsolatban.

Mennyire elégedett azzal, hogy jelenleg egyedülálló? (%)

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 6185, felnőttkori magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkori magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

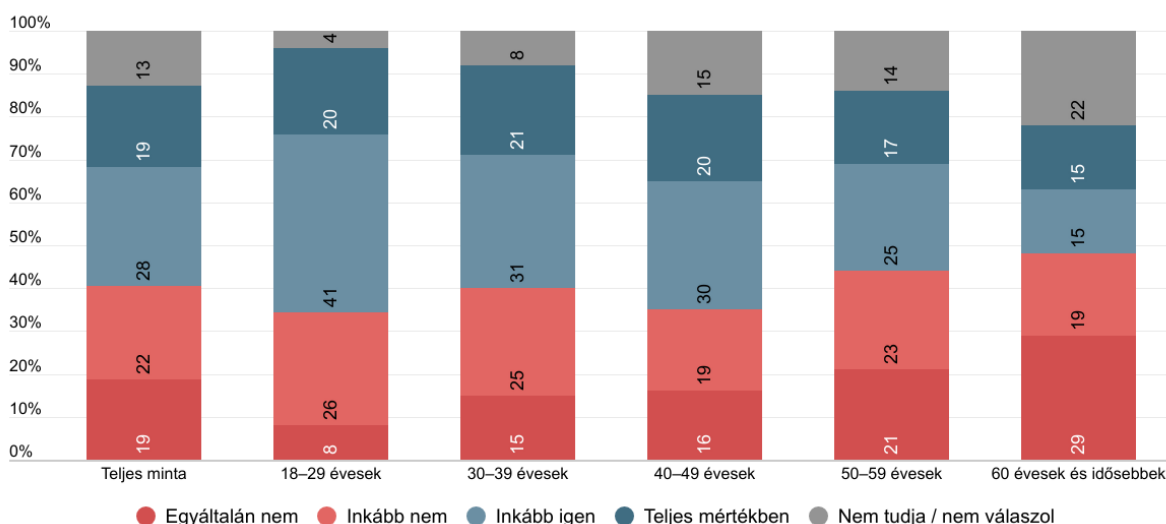

A párválasztási, pártalálási nehézségeket illetően a két nem között eltéréseket figyelhetünk meg. A fiatal férfiak mintegy harmada számára okoz gondot mindez.

közzvélemény-kutatás

Mennyire érzi úgy, hogy – adott esetben – könnyen tudna magának párt találni? (%)

A férfiak viszonya a párválasztáshoz

SZÁZADVÉG

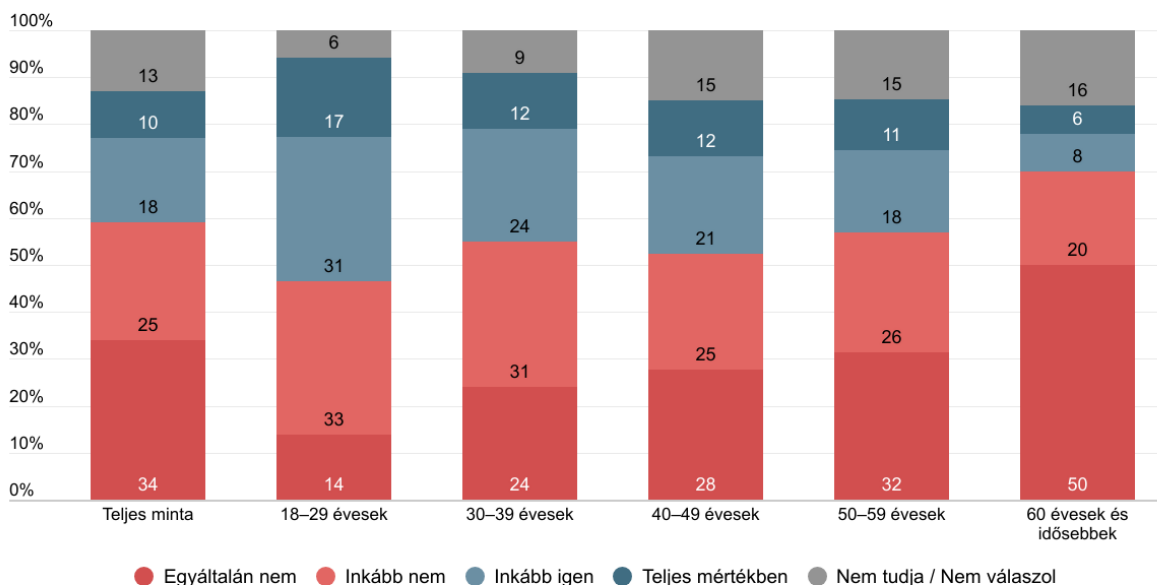
Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közzvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 7607, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

A fiatal nők körében több mint tíz százalékponttal magasabb azok aránya, akik számára gondot okoz a párválasztás, mint amennyi férfi válaszadó hasonlóan nyilatkozott ugyanebben a korcsoportban.

Mennyire érzi úgy, hogy – adott esetben – könnyen tudna magának párt találni? (%)

A nők viszonya a párválasztáshoz

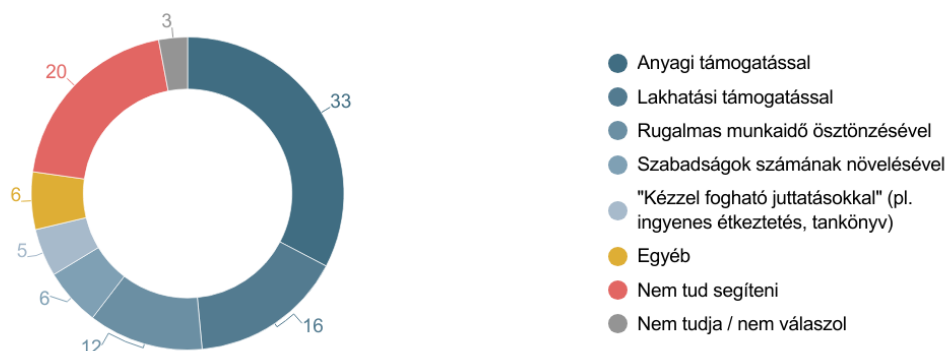
SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, felnőttkorú magyar lakosság körében, n=8434. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Láthattuk, hogy a politikai ösztönzők mozgástere bizonyos mértékig korlátozott a családalapítással kapcsolatban – ezt erősítik egy másik kérdésnél kapott eredményeink is, ahol az látható, hogy a megkérdezett, potenciális érintettek ötöde véli úgy, hogy az állam nem tud segíteni. A legfontosabb lehetséges ösztönzők között azonosíthatjuk ugyanakkor az anyagi támogatásokat, a lakhatási támogatásokat, valamint a rugalmas munkaidő ösztönzését.

Hogyan tudná leginkább segíteni Önt a magyar állam a gyermekvállalásban*? (%)

*Azok körében kérdezve, akikre nem igaz, hogy a következők közül legalább az egyik tényező miatt nem szeretnének (további) gyermekeket vállalni: már idős hozzá; egészségügyi okokból; a jelenlegi gyerekszám elegendő.

SZÁZADVÉG

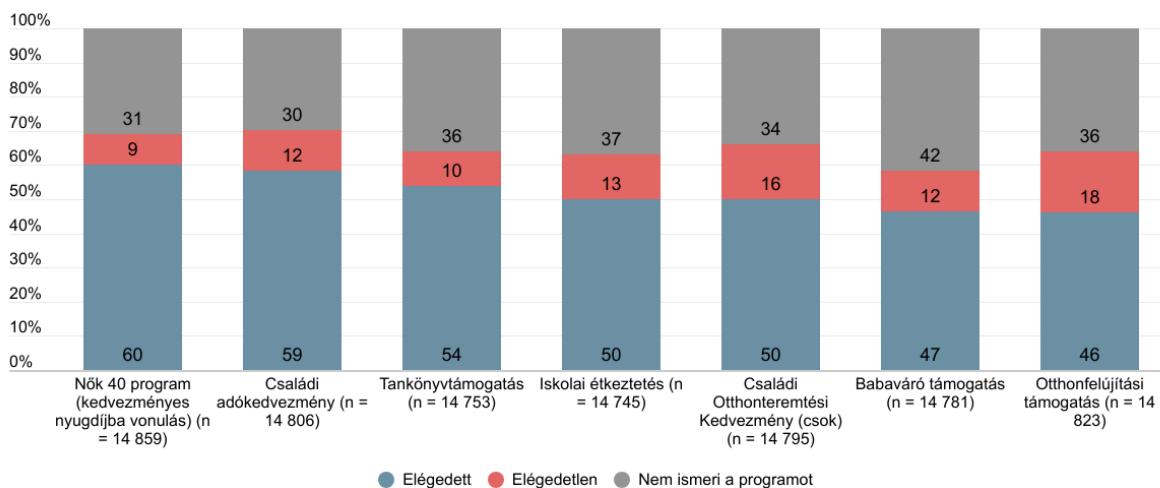
Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 4672 ,felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

3.4.5. Családbarát ország

Mind ismertség, mind elégedettség vonatkozásában a Nők 40 program és a családi adókedvezmény számít a két legsikeresebb intézkedésnek. Az elégedettség szintje meglehetősen magas továbbá a tankönyvtámogatás és az iskolai étkeztetés – vagyis a gyermekek ellátásához kötődő két támogatás – esetében.

Az elmúlt néhány év alapján Ön hogyan ítéli meg a magyar állam által biztosított, illetve támogatott programokat? Melyekkel elégedett a következők közül? (érvényes válaszok; %)

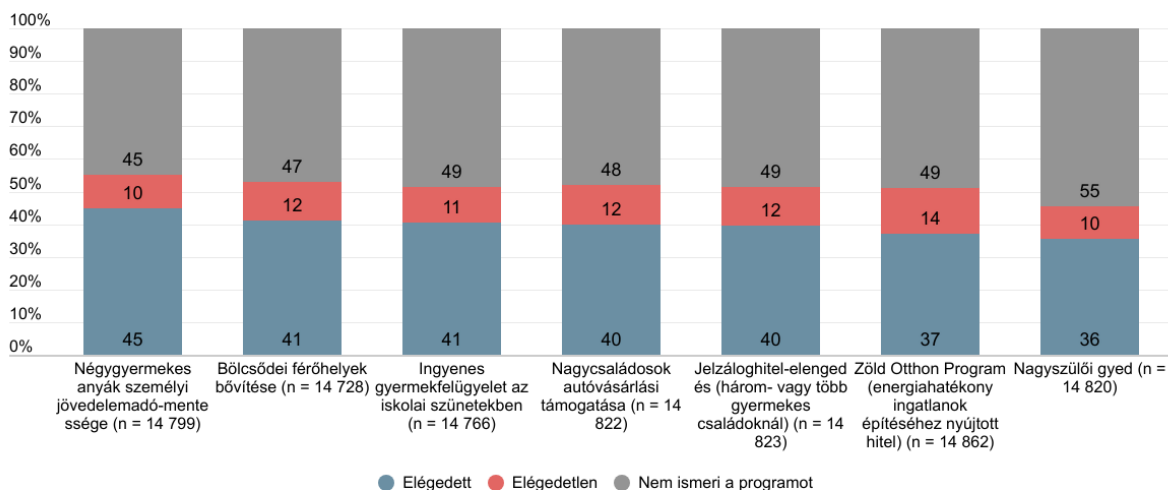
A diagram a következő ábrán folytatódik.

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

Az elmúlt néhány év alapján Ön hogyan ítéli meg a magyar állam által biztosított, illetve támogatott programokat? Melyekkel elégedett a következők közül? (érvényes válaszok; %)

A diagram az előző ábra folytatása.

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre. (Az értékek összege a kerekítésből adódóan eltérhet a száz százaléktól.)

4. SZAKPOLITIKAI KÖVETKEZTETÉSEK

A kutatás eredményeire támaszkodva öt pontban foglaljuk össze – stratégiai szemléletű – szakpolitikai következtetéseinket:

- + tehermentesítés mint szemléletformálás;
- + lehetőségteremtés – „közösségesítés”;
- + érdekeltté tevés (kerülőút);
- + rugalmasság és diverzitás;
- + kiszámíthatóság, azaz bizonytalanságcsökkentés.

Tehermentesítés mint szemléletformálás. Magyarország és a magyar társadalom meglehetősen individualista elveket valló ország, kultúra hírében áll – ennek ellenére azt láthatjuk, hogy mégis fontos, általánosnak mondható érték a család és a gyermek. Az értékrendszer szempontjából tehát – meglátásunk szerint – primer meggyőzésre, befolyásolásra kevéssé van szükség ahhoz, hogy a megfelelő mutatószámok javuljanak. Mivel azonban érzékelhető egyfajta feszültség az elvek és a gyakorlat között (például a vágyott és a megvalósult gyermekszámok tekintetében), így felvethető, hogy egyfajta metasztintű szemléletformálásra lehet szükség. Konkrétabban – és némiképp leegyszerűsítve –: az életút során döntéseket hozó (és azokat sokszor nehezen meghozó) egyének számára a kognitív tehermentesítés nagy segítséget jelenthetne abban, hogy az egyébként szubjektíve is fontosnak tartott céljaikhoz való közelebbjutás útja ne újabb és újabb felmerülő akadályokról, visszacsúszásokról, tudatosítandó szempontokról szóljon. Egyszerűbben fogalmazva – a gyermekvállalás példájánál maradva –: nem annyira a gyermekvállalási döntésről való meggyőzésre, sokkal inkább a gyermekvállalás mint természetes, magától értetődő folyamat, út „kikövezésére” van szükség.

Lehetőségteremtés – „közösségesítés”. A családok viszonyainak formálódása szempontjából is érdemi jelentőséggel bír a magyar társadalom – hosszabb társadalomtörténeti előzményekre visszanyúló – individualizálódása, atomizálódása. A hagyományos családpolitikák juttatásokra, támogatásokra, illetve különféle ösztönzőkre épülő eszközrendszere mellett megfontolandó a jogszabályi környezet és a hasonló keretrendszerek olyan elvek mentén való átalakítása, ami lehetővé teszi az egyének számára az egymással való nagyobb fokú, intenzívebb, elmélyültebb és – főként – kiterjedtebb, változatosabb kapcsolatteremtést. A különféle életszakaszok határainak elmosódása, az „élethosszig tartó tanulás” vagy az elnyúló aktív nyugdíjas évek jó példákat szolgáltatnak arra, hogy a radikálisan megsokszorozódó egyéni lehetőségek mellett a társas viszonyok közötti kommunikációra (itt egyúttal „közösségesítésre”) csak úgy lehet kellő időt fordítani, ha ezeket a változásokat az egyébként „lassan mozduló” intézményi struktúrák, társadalmi alrendszerek alakíthatósága, testreszabhatósága is lehetővé teszi. Az állam például gondoskodhat olyan szabályozások bevezetéséről, amelyek a fiatalok fokozatos, nem egyik napról a másikra történő munkába állását olyan módon is elősegíti, hogy közben ne kelljen – mintegy kényszerűségből – egy munkaközpontú, párkeresésre és családi életkeretek kialakítására alkalmatlan életmódot kialakítaniuk a fiatal felnőtteknek.

Érdekeltté tevés (kerülőút). A mindenkor állami, önkormányzati programok, intézkedések vagy akár civil kezdeményezések sok esetben magukat az állampolgárokat szólítják meg, őket próbálják meggyőzni (gyermekvállalásról, házasságkötésről, ingatlanvásárlásról stb.). A nyilvánosságban ugyanakkor tetten érhető egy kettősség, látszólagos ellentmondás a család- és népesedéspolitikai akciókkal kapcsolatban: miközben azok céljai főbb vonalait tekintve egybeesnek az uralkodó társadalmi konszenzussal és értékrenddel, a konkrét intézkedések egyes esetekben kritikákat implikálnak (habár számszerűen ez a viszonyulástípus kevésbé jelentős). A családpolitikai célok elérése érdekében célravezető lehet, hogyha a helyzetükből adódóan is viszonylag korlátozott mozgástérrel bíró egyének mellett az intézményi, szervezeti

jellegű ágensekre hasonló hangsúlyt helyeznek a vonatkozó politikák. Elsősorban azzal, hogy a különféle aktorokat – például az önkormányzatokat, a munkáltatókat vagy a civil szervezeteket – olyan gyakorlatok bevezetése felé orientálják, ösztönzik, amelyek mintegy „észrevétlenül” is érdekeltté teszik a különféle szereplőket abban, hogy az egyének jólétét-jólétét támogató környezetet, peremfeltételeket teremtsenek, alakítsanak ki.

Rugalmasság és diverzitás. Hagyományosan minden bürokratikus rendszer egyfajta nehézkedéssel terhelt, ami a gyakorlatban nem pusztán azt jelenti, hogy a változó körülményekhez alkalmazkodni csak lassan képes, de abban is tetten érhető, hogy sok tekintetben érzéketlen a társadalmi valóság bonyolultságára, a komplexitást mintegy „túlredukálja”. Az adatalapú technológiák és a digitalizáció gyorsütemű fejlődése – vagy éppen az olyan típusú, különösen nagy mintára épülő kérdőíves kutatások, mint amilyen a jelen kutatás keretei között megvalósított is – viszont egyre inkább megteremti a lehetőségfeltételeit annak, hogy az atipikusabb élethelyzetekben lévők számára is adekvát megoldásokat „szolgáltasson” az állam. A családformák pluralizálódása – kutatási eredményeink alapján is – maga után vonja azoknak a véleményeknek az artikulálását, amelyek az adott politikák fő irányvonalaikhoz nem elsőrendű módon illeszkedők számára is alternatív megoldásokat javasolnak.

Kiszámíthatóság, azaz bizonytalanságcsökkentés. Az új évezredben nincs könnyű helyzetben a mindenkori állam, hiszen egyszerre várják el tőle az egyre differenciáltabb életviszonyok problémáinak gyors megoldását, és kéri rajta számon a jogbiztonság, a kiszámíthatóság, az átláthatóság, a követhetőség elveit. Utolsó következtetésünk mégis arra vonatkozik, hogy – tekintetbe véve az egyéni és családi életutak összeszövődő alakulásának legalábbis a közélethez képesti lassú taktusát – érdemes egyfajta állandóságot, kiszámíthatóságot teremteni az állampolgárok számára. Ez gyakorlatibb szinten jelentheti egyrészt a projektszemlélet háttérbe szorítását. Másrészt a(z) állampolgár egyéni szintjén érzékelhető bizonytalanságok csökkentését azzal is lehet segíteni, hogy a jogosultságokat és támogatásokat az „automatizáltság” irányába mozdítja el a (szolgáltató) állam – vagyis a feltételek teljesülése esetén alapértelmezetten kedvezményezetté válhat a rászoruló vagy éppen támogatandó egyén/család, amiről egyszerűen kiértékelik, és ezáltal egyúttal mentesül a bürokratikus eljárások okozta stressz-, esetenként csalódásélmény alól. A jól működő modern ügyfélszolgálatok gördülékenységét idéző gyakorlatok oly módon javíthatják az általános közérzetet, hogy közben a családpolitikai vonatkozású programok kevésbé kerülnek be a médiatér aktuálpolitikai értelemben átpolitizált, az embereket megosztó küzdelmeibe. A javasolt bizonytalanságcsökkentési irányt nagyban támogatják többek között a digitális állampolgársággal kapcsolatos fejlesztések is.

5. A KUTATÁS SORÁN FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- + 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 22.): <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=97600009.TVR>
- + 1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról 1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 22.): <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=98200010.tvr>
- + A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et spes, Az egyház a mai világban kezdetű konstitúciója (1965). Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 22.): https://tarsadalomformalas.kife.hu/a-ii-vatikani-zsinat-gaudium-et-spes/#ch2_1
- + Andersson, G. (2002): Children's experience of family disruption and family formation: Evidence from 16 FFS countries. Demographic Research, 7(7): 343–364. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 17.): <https://www.demographic-research.org/volumes/vol7/7/7-7.pdf>
- + Andorka, R. (1987): Gyermekszám a fejlett országokban. Budapest: Gondolat.
- + Atwood, M. (2018): A Szolgálólány meséje. Budapest: Jelenkor Kiadó.
- + Balogh, E. – Baráté, E. – Fail, Á. (2020): Gyermekvállalási tervek Magyarországon 2020-ban. Kapocs, 3(3–4): 12–24. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 15.): https://epa.oszk.hu/02900/02943/00085/pdf/EPA02943_kapocs_2020_3-4_012-024.pdf
- + Baranyai, Sz. (2016): Újjáalakuló családok – változó szerepek, minták, újféle társadalmi érték(t)rend. Kapocs, (15)3: 17–23.
- + Barzó, T. (2023): A demográfiai kihívásokra adott családpolitikai válasz hazánkban. Miskolci Jogi Szemle, 18(2): 23–41. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 17.): <https://ojs.uni-miskolc.hu/index.php/jogiszemle/article/view/2886/2103>
- + Beck, U. (2004) [1986]: Kockázat-társadalom. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó. [Eredetileg: Risikogesellschaft. Frankfurt: Suhrkamp].
- + Bernát, A. (2010): Integráció a fejekben: a romák társadalmi integrációjának érzékelése és megítélése a lakosság körében. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2010. Budapest: Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. 312–326.
- + Bernát, A. (2014): Leszakadóban: a romák társadalmi helyzete a mai Magyarországon. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Budapest: TÁRSADALMI KUTATÁSI INTÉZET ZRT. 246–264.
- + Bernát, A. (2018): A magyarországi romák társadalmi integrációja a 2010-es években. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2018. Budapest: Társadalmi Kutatási Intézet Zrt. 144–165.
- + Blaskó, Zs. (2010): Meddig maradjon ott hon az anya? – A gyermekfejlődés szempontjai. Esély, 22(3): 89–116.
- + Boccuzzo, G. – Caltabiano, M. – Dall Zuana, G. – Loghi, M. (2008): The impact of the bonus birth on reproductive behaviour in a lowest-low fertility context: Friuli-Venezia

Giulia (Italy) from 1989 to 2005. Vienna Yearbook of Population Research, 3(6), 125–147. DOI:10.1553/populationyearbook2008s125

- + Bodonyi, E. – Busi, E. – Hegedűs, J – Magyar, E. – Vizelyi, Á. (2006): Család, gyerek, társadalom. Budapest: Bölcsész Konzorcium.
- + Boros, J. – Gábel, D. – Monostori, J. (2021): Idősödés. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2021. Budapest: KSH NKI. 163–182.
- + Bossard, J. H. S. – Boll, E. S. (1943): *Family Situations*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- + Brunner, J. (2015): Zanzibár. Budapest: Metropolis Media.
- + Burgess, E. W. (1926): The Family as a Unity of Interacting Personalities. *The Family*. 7(1): 3–9. DOI: <https://doi.org/10.1177/104438942600700101>
- + Burgess, E. W. – Locke, H. J. (1945): *The family: from institution to companionship*. New York: American Book Co.
- + Castles, G. F. (2003): The World Turned Upside Down: Below Replacement Fertility, Changing Preferences and Family-Friendly Public Policy in 21 OECD Countries. *Journal of European Social Policy*, 13(3): 209–227. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 16.): <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/09589287030133001>
- + Coontz, S. (2004): The world historical transformation of marriage. *Journal of Marriage and Family*, 66(4): 974–979. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2004.00067.x>
- + Czibere, I. – Nemes-Zámbó, G. (2020): Családperspektívák kiegyensúlyozatlan családi struktúrákban nevelkedő fiatalok körében. *Esély – Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat*, 31(3): 71–93. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): https://www.esely.org/kiadvanyok/2020_3/71-93_czibere_ibolya.pdf
- + Cseh-Szombathy, L. (1994): Az értékek változásának hatása a családok működésére. *Demográfia*, 37(3–4): 366–372.
- + Daly, M. (2005): Changing family life in Europe: Significance for state and society. *European Societies*, 7(3): 379–398. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 15.): <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14616690500194001?scroll=top&needAccess=true>
- + Darvas, Á. – Szikra, D. (2017). Családi ellátások és szolgáltatások. In Ferge, Zs. (szerk.): *Társadalom- és szociálpolitika, Magyarország, 1990–2015*. Budapest: Osiris Kiadó.
- + Drinóczi, T. – Zeller, J. (2005): A házasság és a család – alkotmányjogi értelemben. *Acta Humana*, 2005(4): 80.
- + Drjenovszky, Zs. – Sztáray Kézdy, É. (2023): A munka és a magánélet közti egyensúly alakulása a kisgyermekkel otthon lévő apák családjában. *Szociológiai Szemle*, 33(2): 29–55. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://ojs.mtak.hu/index.php/szocszemle/article/view/12041>
- + Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (EJENY). Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://www.coe.int/hu/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version->
- + Erát, D. (2022): Párválasztási szokások Magyarországon: A homogámia és heterogámia alakulása 1980 és 2016 között. In *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Zrt. 119–136.

- + Ercsey-Orbán, M. – Galambos, L. – Héra, G. – Lukács, Gy. – Mészáros, Z. – Morvayné Bajai, Zs. – Rákár-Szabó, N. (2020a): Gazdasági, állami, civil és egyházi szereplők családbarát hozzáállásának vizsgálata, mérése. Kutatási zárótanulmány 1. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- + Ercsey-Orbán, M. – Galambos, L. – Lukács, Gy. – Wéber, A. (2020b): Gazdasági, állami, civil és egyházi szereplők családbarát hozzáállásának vizsgálata, mérése. Kutatási zárótanulmány 2. Budapest: Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
- + Esping-Andersen, G. (1990): The Three Worlds of Welfare Capitalism. London: Polity Press.
- + Esping-Andersen, G. (2006): Ismét a Jó Társadalom felé? Esély, 17(6): 3-27. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 05.): https://www.esely.org/kiadvanyok/2006_6/ESPING.pdf
- + Eurostat (2003): Trends in Households in the European Union: 1995–2025. Statistics in Focus. Population and Social Conditions, 24(3). Luxembourg: Eurostat. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 05.): <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3433488/5540148/KS-NK-03-024-EN.PDF.pdf/076a50b4-5ca0-47e1-b929-7006e6fa5070?t=1414692261000>
- + Eurostat (2024): Expenditure on social benefits by function. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 08.): https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/spr_exp_func__custom_13679141/default/table?lang=en
- + Európai Unió (nincs évszám): Let's make it work. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 12. 02.): https://social-rights.campaign.europa.eu/family_hu
- + Fagnani, J. (2012): Recent reforms in childcare and family policies in France and Germany: What was at stake? Children and Youth Services Review, 34(3), 509–516. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 15.): <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0190740911003768>
- + Farkas, P. (2013): Létezik-e önálló családpolitika? Kapocs, 12(3): 38–49.
- + Finch, J. (2007): Displaying Families. Sociology, 41(1): 65–81. DOI: <https://doi.org/10.1177/0038038507072284>
- + Förster, M. – Vindics, A. (2020): Demográfiai és családszerkezeti változások hatása a jövedelemeloszlásra Magyarországon és az OECD-országokban. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2020. Budapest: TÁRKI Társadalomkutató Intézet Zrt. 171–196.
- + Frejka, T. – Gietel-Basten, S. (2016): Fertility and Family Policies in Central and Eastern Europe after 1990. Comparative Population Studies, 41(1): 3–56. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 07.): https://research-repository.st-andrews.ac.uk/bitstream/handle/10023/10221/Frejka_2016_Fertility_CPS_3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- + Friedman, D. – Hechter, M. – Kanazawa, S. (1994): A Theory of the Value Children. Demography, 31(3): 375–401.
- + Furstenberg, F. F. (2005): Banking on Families: How Families Generate and Distribute Social Capital. Journal of Marriage and Family, 67(4): 810. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2005.00177.x>
- + Giddens, A. (1991): Modernity and Self-Identity. Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge: Polity.

- + Golini, A. (2003): Low Fertility and Policy Responses in Some Developed Countries. *Journal of Population and Social Security (Population)*, Supplement to Volume 1. 446–475. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 17.): https://www.ipss.go.jp/webj-ad/WebJournal.files/population/2003_6/17.Golini.pdf
- + Gyorgyovich, M. – Pári, A. (2023): A család(fogalom) pluralizálódása a magyar társadalomban. In Pári, A. – Gyorgyovich, M. (szerk.): *Család – Érték – Tér. Tanulmányok a családi értékekről*. Budapest: KINCS. 13–35. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://mek.oszk.hu/25500/25579/25579.pdf>
- + Hablicsek, L. – Pákozdi, I. (2004) Az előregedő társadalom szociális kihívásai. *Esély* 2004 (3): 87–119. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/82617/esely_2004_3_87.pdf?sequence=1
- + Harcsa, I. – Monostori, J. (2014): Demográfiai folyamatok és a családformák pluralizációja Magyarországon. In: *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 83–109. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/b326.pdf>
- + Harcsa, I. – Monostori, J. (2018): A háztartásszerkezet és az iskolai végzettség összefüggései. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2018*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 1–16.
- + Harcsa, I. – Szalma, I. (2014): Bevezető. *Szociológiai Szemle*, 24(1): 3–4.
- + Holstein, J. A. – Gubrium, J. (1999): What is Family? Further Thoughts on a Social Constructionist Approach. *Marriage & Family Review*, 28(3–4): 3–20. DOI: https://doi.org/10.1300/J002v28n03_02
- + Horváth, A. (2003): A szovjet család- és házassági jog. *Iustum Aequum Salutare*, 4(3): 55–63. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): https://epa.oszk.hu/02400/02445/00010/pdf/EPA02445_ias_2008_3_055-063.pdf
- + Horváth, V. (2022): A háztartások ingatlanvagyonra és mobilitási esélyei. In Kolosi, T. – Szelényi, I. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2022*. Budapest: Tárki Társadalomkutatási Intézet Zrt. 225–239.
- + Husz, I. (2022): *Mi a család?* Budapest: Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont DOI: 10.1556/9789634548720. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 20.): <https://mersz.hu/kiadvany/1051/info/>
- + Husz, I. – Herke, B. (2022): Lakossági vélekedések a család fogalmáról. In Husz, I. (szerk.): *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon*. Budapest: Akadémiai Kiadó. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): https://mersz.hu/dokumentum/m1051macs__82/
- + Huxley, A. (1982): *Szép új világ*. (Fordította: Szentmihályi Szabó, Péter). Budapest: Kozmosz Fantasztikus Könyvek).
- + Kalmijn, M. (2013): The educational gradient in marriage: A comparison of 25 European countries. *Demography*, 50(4): 1499–1520.
- + Kapitány, B. (szerk.) (2015): *Demográfiai Fogalomtár*. Budapest: KSH Népszégtudományi Kutatóintézet. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://demografia.hu/hu/letoltes/kiadvanyok/Demografiai-Fogalomtar.pdf>
- + Kapitány, B. – Murinkó, L. (2020): Párkapcsolati változások, termékenységi trendek. In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2020*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Zrt. 146–170.

- + Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2012): Gyermekvállalás. In Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2012. Budapest: KSH NKI. 31–44.
- + Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2015): Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2015. Budapest: KSH NKI. 41–56.
- + Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2018): Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2018. Budapest: KSH NKI. 47–64.
- + Kapitány, B. – Spéder, Zs. (2021): Gyermekvállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2021. Budapest: KSH NKI. 45–63.
- + Kézi, E. (2007): A család változásának történelmi dimenziói. Zempléni Múzsza, 7(1): 38–43. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): https://epa.oszk.hu/02900/02940/00025/pdf/EPA02940_zmimuzsa_2007_1_038-043.pdf
- + Kohler, H. P. – Billari, F. C. – Ortega, J. A. (2006): Low Fertility in Europe: Causes, Implications and Policy Options. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 16.): https://www.researchgate.net/publication/239844300_Low_Fertility_in_Europe_Causes_Implications_and_Policy_Options
- + Kolosi, T. – Pósch, K. (2014): Osztályok és társadalomkép. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2014. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 139–156.
- + Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2024a): A családtámogatások kiadásai. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 08.): https://www.ksh.hu/stadat_files/szo/hu/szo0005.html
- + Központi Statisztikai Hivatal (KSH) (2024): Élveszületések és teljes termékenységi arányszám. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 13.): https://www.ksh.hu/stadat_files/nep/hu/nep0006.html
- + Kvale, Steinar (2005): Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba. Budapest: József Attila Kiadó.
- + Láposy, A. – Szabó-Tasi, K. – Szajbély, K. (2013): A család(fogalom) és más alapjogok1 – alkotmányjogi megközelítésből. Családi Jog, 11(1): 1–8.
- + Lenin, V. I. (1959): Lenin Összes Művei. Budapest: Szikra.
- + Lentner, Cs. – Novoszáth, P. – Sági, J. (2017): A magyar családpolitika és születésszám alakulásának egyes kiemelt területei demográfiai, szociológiai és állampénzügyi vetületben, nemzetközi kitekintéssel. Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás, 5(4): 106–133. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024.11.08.): <https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/ppbmk/article/view/2885/2140>
- + Ludescher, M. – Trásy, L. – Rövid, I. (2023): A nőtlenek, hajadonok együttélési mintázatai és házasodási szándékuk. In Pári, A. – Gyorgyovich, M. (szerk.): Család – Érték – Tér. Tanulmányok a családi értékekről. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért – Századvég. 139–162.
- + Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.), L) cikk (1). Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://njt.hu/jogszabaly/2011-4301-02-00>
- + Makay, Zs. (2015): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré 2015. Budapest: KSH NKI. 57–74.
- + Makay, Zs. (2018): Családtámogatás, női munkavállalás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai Portré 2018. Budapest: KSH Népeségtudományi

Kutatóintézet. Elérhető az interneten: (letöltés ideje: 2024. 11. 08.)
<https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/article/view/2741/2638>

- + Marx, K. – Engels, F. (1959): Marx Engels művei 4. kötet. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
- + Mason, K. O. (1997): Explaining Fertility Transitions. *Demography*, 1997(4): 443–454.
- + Matysiak, A. – Styr, M. – Vignoli, D. (2014): The educational gradient in marital disruption: A meta-analysis of European research findings. *Population Studies*, 68(2): 197–215. DOI:10.1080/00324728.2013.856459
- + McDonald, P. (2000): Gender equality, social institutions and the future of fertility. *Journal of Population Research*, 17(1): 1–16. DOI:10.1007/BF03029445
- + Mérei, F. (1965): Házasság, család, nevelés. In uő: Nők enciklopédiája 1–2. Budapest: Minerva.
- + Monostori, J. (2013): Az egyszülős családdá válás társadalmi meghatározottsága. *Socio.Hu. Társadalomtudományi Szemle* 1(3): 22–44. DOI: 10.18030/SOCIO.HU.2013.3.22. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://socio.hu/index.php/so/article/view/345>
- + Monostori, J. (2015): Öregedés és nyugdíjba vonulás. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2015*. Budapest: KSH NKI. 115–134.
- + Monostori, J. – Gresits, G. (2018): Idősödés. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 127–145. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaipotre/issue/view/564>
- + Monostori, J. – Murinkó, L. (2018): Háztartás- és családszerkezet. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 177–197.
- + Monostori, J. – Szabó, L. (2021): Háztartás- és családszerkezet. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2021*. Budapest: KSH NKI. 99–119.
- + Murdock, G. P. (1949): *Social Structure*. New York: MacMillan. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://ia601307.us.archive.org/18/items/socialstructurem00murd/socialstructurem00murd.pdf>
- + Murinkó, L. – Rohr, A. (2018): Párkapcsolat, házasságkötés. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2018*. Budapest: KSH NKI. 9–28.
- + Murinkó, L. – Spéder, Zs. (2015): Párkapcsolatok. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2015*. Budapest: KSH NKI. 9–26.
- + Murinkó, L. – Spéder, Zs. (2021): Élettársi kapcsolatok, házasság. In Monostori, J. – Őri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2021*. Budapest: KSH NKI. 9–28.
- + Neményi, M. – Takács, J. (2018): Családfenntartó anyák munka-magánélet harmonizációs kísérletei Magyarországon. In Nagy, B. – Géring, Zs. – Király, G. (szerk.): *Dilemmák és stratégiák a család és munka összehangolásában*. Budapest: L'Harmattan. 355–380. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://socio.hu/index.php/so/article/view/688>
- + Nolan, W. F. – Johnson, G. C. (1993): *Logan futása*. (Fordította: Domokos Katalin). Budapest: Móra.

- + Oblath, G. – Palócz, É. (2020): Gazdasági növekedés, fogyasztás és megtakarítás Magyarországon az elmúlt évtizedben. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2020. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 39–59.
- + OECD (2019): Family benefits public spending. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 13.): <https://www.oecd.org/en/data/indicators/family-benefits-public-spending.html>
- + OECD (2024): PF1.1: Public spending on family benefits. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 13.): https://webfs.oecd.org/Els-com/Family_Database/PF1_1_Public_spending_on_family_benefits.pdf
- + Parsons, T. (1991) [1951]: The social system. London: Routledge. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf>
- + Parsons, T. – Bales, R. F. (1955): Family, Socialization and Interaction Process. New York: Free Press.
- + Pári, A. – Rövid, I. – Fűrész, T. (2023): Népesedési folyamatok Európában magyar szemszögből. Kapocs, 6(4): 3–24. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 16.): https://epa.oszk.hu/02900/02943/00093/pdf/EPA02943_kapocs_2023_4_003-024.pdf
- + Pátkainé, B. A. (2022): A visegrádi országok válasza a demográfiai kihívásokra – fókuszban a családpolitika. Polgári Szemle, 18(1–3): 235–249. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 18.): https://real.mtak.hu/155034/1/PSZ_2022_1_17.pdf
- + Perelli-Harris, B. M. – Mynarska, A. – Berrington, C. – Berghammer, A. – Evans, O. – Isupova, R. – Keizer, A. – Klärner, T. – Lappegård, D. – Vignoli, D. (2014): Towards a new understanding of cohabitation: Insights from focus group research across Europe and Australia. Demographic Research, 31(34): 1043–1078. DOI: 10.4054/DemRes.2014.31.34.
- + Pongrácz, T. (2009): A párkapcsolatok jellegzetességei. In Monostori, J. – Őri, P. – S. Molnár, E. – Spéder, Zs. (szerk.): Demográfiai portré. Budapest: KSH NKI. 9–17.
- + Popenoe, D. (1993): American Family Decline, 1960–1990: A Review and Appraisal. Journal of Marriage and the Family, 55(3): 529. DOI: <https://doi.org/10.2307/353333>
- + Raffael, M. – Szabó, D. – Csete-Makay, M. (2023): A magyarországi cigányság hazai megítélése a romák és nem romák körében. In Pári, A. – Gyorgyovich, M. (szerk.): Család – Érték – Tér. Tanulmányok a családi értékekről. Budapest: Kopp Mária Intézet a Népesedésért és a Családokért – Századvég. 217–236.
- + Roy, U. – Indranil, M. – Surajit, K. (2021): New Paradigm of Family Formation. From Coupling to Multinuclear Family. Indian Journal of Landscape Systems and Ecological Studies. 44(1): 5–25. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): https://www.researchgate.net/profile/Indranil-Maity-2/publication/368809153_New_Paradigm_of_Family_Formation_From_Coupling_to_Multinuclear_Family/links/63fcb50757495059454ab1fa/New-Paradigm-of-Family-Formation-From-Coupling-to-Multinuclear-Family.pdf
- + Sági, J. – Lentner, Cs. (2020): A magyar népességgazdasági intézkedések tényezői és várható hatásai. Közgazdasági Szemle, 67(3): 289–308. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 06.): <https://real.mtak.hu/107040/1/05Sagi-LentnerA.pdf>
- + Simonovits, B. – Szivós, P. (2016): A háztartások fogyasztásának alakulása a válság idején és ma. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): Társadalmi Riport 2016. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 193–216.

- + Smith, D. E. (1993): The Standard North American Family: SNAF as an Ideological Code. *Journal of Family Issues*, 14(1): 50–65. DOI: <https://doi.org/10.1177/0192513X93014001005>
- + Smock, P. J. – Schwartz, C. R. (2020): The demography of families: A review of patterns and change. *Journal of Marriage and Family*, 82(1): 9–34. DOI: 10.1111/jomf.12612
- + Sobotka, T. – Berghammer, C. (2021): Demography of family change in Europe. In Schneider, N. F. – Kreyenfeld, M. (szerk.): *Sociology, Social Policy and Education 2021*. 162–186. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 16.): <https://www.elgaronline.com/edcollchap-oa/edcoll/9781788975537/9781788975537.00019.xml>
- + Somlai, P. (1986): *Konfliktus és megértés. A családi kapcsolatrendszer elmélete*. Budapest: Gondolat Könyvkiadó. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://www.szaktars.hu/titgondolat/view/somlai-peter-konfliktus-es-megertes-a-csaladi-kapcsolatrendszer-elvelete-1986/?pg=86&layout=s>
- + Somlai, P. (1996): A családi kapcsolatok társadalomtörténetének irányai. In Schadt M. (szerk.): *Családszociológia*. Pécs: JPTE Tanárképző Intézet Pedagógia Tanszéke. 218–262. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://doksi.net/hu/get.php?lid=10017>
- + Somlai, P. (1998): A sokféleség zavara: a családi életformák pluralizációja Magyarországon. *Demográfia*, 42(1–2): 38–47. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://www.demografia.hu/kiadvanyonline/index.php/demografia/article/view/176>
- + Spéder, Zs. (2012): Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2012*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 63–82.
- + Spéder, Zs. (2014): Demográfiai folyamatok: születések, halálozások, korösszetétel. In Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2014*. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Zrt. 63–82.
- + Spéder, Zs. (2018): Termékenységi mintaváltás – a családalapítás átalakulásának demográfiai nyomvonalai Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 31(2): 4–29. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://szociologia.hu/szociologiai-szemle/termekenysegi-mintavaltas-a-csaladalapitas-atalakulasanak-demografiai-nyomvonalai-magyarorszagon>
- + Spitze, G. – South, S. (1985): Women's employment, time expenditure, and divorce. *Journal of Family Issues*, 6(3): 307–329. <https://doi.org/10.1177/019251385006003004>
- + Stacey, J. (1996): *In the name of the family: Rethinking family values in the postmodern age*. Boston: Beacon Press.
- + Surányi, É. – Danis, I. – Herczog, M. (szerk.) (2010): *Családpolitika más-más szemmel – Eltérő nézőpontok, megközelítések, változó gyakorlatok a hazai és a nemzetközi családpolitikában*. Budapest: Gazdasági és Szociális Tanács. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): http://www.jogikar.unimiskolc.hu/projectSetup/files/amu/mtb-harmad-ev-tb/csaladpolitika_mas_szemmel.pdf
- + Szalma, I. – Takács, J. (2022): *Családpolitikák*. In Szalma, I. – Takács, J. (szerk.): *Családszociológiai mozaik 2022*. Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó. 35–56. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 17.): <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/7596/1/Csaladszociologiai-mozaik-v3-rep.pdf>

- + Szentgáli, T. (1991): A demográfiai átmenet elmélete. In Dányi Dezső (szerk.): Demográfiai átmenet Magyarországon. KSH NKI Történeti Demográfiai Füzetek 9. Budapest: KSH NKI. 21–34.
- + Szikra, D. (2010): Családtámogatások Európában történeti perspektívában. In Gyarmati, A. et al. (szerk.): Családpolitikák változóiban. Budapest: Szociálpolitikai és Munkaügyi Intézet. 9–19. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://mek.oszk.hu/16200/16248/16248.pdf>
- + Szikra, D. (2018): Távolodás az európai szociális modelltől – a szegénység társadalompolitikája. Magyar Tudomány, 179(6): 1–14. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 13.): https://real.mtak.hu/84679/1/MT_szikra_tavolodas_az_europai.pdf
- + Szokolszky, Á. (2020): *A pszichológiai kutatás módszertana*. Osiris Tankönyvek. Budapest: Osiris Kiadó.
- + Takács, J. – Szalma, I. (2022): Munka–magánélet egyensúlya és családi munkamegosztás. In Szalma, I. – Takács, J. (szerk.): Családszociológiai mozaik. Debrecen: Debreceni Egyetem Kiadó. 119–136. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/991cea98-52fc-4584-a199-46a5ed2c7178/content
- + Tárkányi, Á. (2008): A második demográfiai átmenet néhány főbb tényezője a fejlett világban és Magyarországon. Demográfia, 51(4): 406–440. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): <https://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografia/article/view/536>
- + Thévenon, O. – Gauthier, A. H. (2011): Family policies in developed countries: a 'fertility-booster' with side-effects. Community, Work and Family, 14(2): 197–216. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 17.): <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13668803.2011.571400>
- + Thomson, E. (2014): Family Complexity in Europe. Annals, 654(1): 245–258. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 08. 16.): <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/0002716214531384>
- + Tomka, B. (2008): Rászorultsági elv vagy általános szociális jogok. Esély, (5): 20–42. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): https://www.esely.org/kiadvanyok/2006_5/tomka.pdf
- + Tomka, B. (2009): Európa társadalomtörténete a 20. században. Budapest: Osiris. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://www.szaktars.hu/osiris/view/tomka-bela-europa-tarsadalomtortenete-a-20-szazadban-2009/?pg=0&layout=s>
- + Tóth, I. Gy. (2016): Középosztály(ok) Magyarországon és Európában. In: Társadalmi Riport 2016. Budapest: TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. 75–97.
- + Tóth, O. (2018): A nők elleni párkapcsolati erőszak Magyarországon. Az elmúlt 20 év kutatási eredményeinek összegzése. Társadalomtudományi Szemle, 8(4): 1–28. DOI: 10.18030/socio.hu.2018.4.1.
- + United Nations (nincs évszám): 2024 Theme: Families and Climate Change. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 12. 02.): <https://www.un.org/en/observances/international-day-of-families>
- + Van de Kaa, D. J. (1987): Europe's second demographic transition. Popul Bull, 42(1): 1–59. PMID: 12268395. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 20.): <http://ereserve.library.utah.edu/Annual/SOC/7911/Wen/europe.pdf>

- + Vaskovics, L. (2002): A család fejlődése Európában. Társadalmi-demográfiai trendek. *Educatio*, 11(3): 349–364. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 21.): <https://epa.oszk.hu/01500/01551/00021/pdf/110.pdf>
- + Vaskovics, L. (2014): Családszerkezeti átalakulások európai kitekintésben. *Szociológiai Szemle*, 24(1): 5–39.
- + Vörös, Cs. – Kovács, M. (2013): A változó család a népszámlálási adatok tükrében. *Statisztikai Szemle* 91(12): 1213–1227. Elérhető az interneten (letöltés ideje: 2024. 11. 19.): https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2013/2013_12/2013_12_1213.pdf

6. MELLÉKLET: MÓDSZERTANI LEÍRÁS

A kutatás két fő, egy kvantitatív és egy kvalitatív pillérre épült, melyek adatfelvétele párhuzamosan zajlott. A hozzávetőlegesen húszperces időtartamú kérdőíves felmérés során az adatfelvételi idő optimalizálása és a téma széleskörű vizsgálata érdekében négy almintát alkalmaztunk a specifikus kérdések feltárásához. Az egyenként hat-hat fő részvételére épülő, összesen tizenkét darab, nagyjából kilencvenperces fókuszcsoportos interjút tartalmazó kvalitatív kutatási elem esetében a helyszínek kiválasztása és a csoportok összetételének kialakítása révén törekedtünk a társadalom különféle rétegeinek megszólítására, a vizsgálandó, vizsgálható narratívák minél szélesebb körének megismerésére – ehhez többé-kevésbé ugyanazt a fókuszcsoport-vezérfonalat használtuk (az egyes csoportok jellemzőihez igazított kérdésekkel), az egységes módszertani keretek biztosítása érdekében.

A hagyományosan kérdőíves felmérésre és fókuszcsoportos interjúkra épülő, úgynevezett mélykutatást lehetőség volt kiegészíteni további kutatási elemekkel is, amelyek az eltérő módszertanok alkalmazásának köszönhetően az úgynevezett módszertrianguláció elve alapján hozzájárultak a teljes kutatás és az eredménytermékek színvonalának emeléséhez.¹⁶ A családkutatás témáihoz igazodva kétféle kiegészítő kutatást valósítottunk meg: egyéni interjúkat, az élettörténetek és a motivációk mélyebb megértése érdekében; valamint közösségi média- és webelemzést (a családpolitikával kapcsolatos fontosabb, online felületeken hozzáférhető társadalmi diskurzusok beavatkozásmentes vizsgálata érdekében).

A primer kutatási elemek, felsorolásszerűen:

- + 12 db fókuszcsoportos interjú;
- + 1 db kérdőíves felmérés (legalább 60 ezer fős lakossági minta);
- + 30 db lakossági (részben szakértői) interjú (kiegészítő kutatási elem);
- + 1 db közösségi média- és webelemzés (kiegészítő kutatási elem).

A beavatkozásmentes módon és megkérdezéses úton gyűjtött empirikus adatforrásokon kívül a kutatás során szakirodalmi áttekintésre is támaszkodtunk. Ennek keretében elméleti és empirikus megközelítéseket gyűjtöttünk össze a tág értelemben vett társadalomtudományok területéről annak érdekében, hogy a családszociológiai és családpolitikai fókuszú primer kutatási eredményeinket a vonatkozó szaktudományos és szakpolitikai diskurzusok tükrében tudjuk bemutatni.

¹⁶ Szokolszky 2020, 431.

A kutatás módszertani és tematikus felépítése

Szakirodalmi áttekintés (felhasznált forrás és szakirodalom: 138 db)	Kérdőíves felmérés (mintaelemszám: 61 758 fő)	Fókuszcsoportos interjúk (12 db interjú, egyenként 6 fővel)	Egyéni interjúk (30 db interjú 6 célcsoport- kategória mentén)	Közösségi média- és webelemzés (300 000 egyedi internetes tartalom)
A család fogalmának változásai és változatai	Családok mentális egészsége (mikroszint)	18-29 éves, gyermektelen fiatal felnőttek	Legalább 2 éve egyedülálló (párkapcsolattal nem rendelkező) 20-29 évesek	Családpolitika
A családok helyzete Európában és Magyarországon	A család társas viszonyai (mezoszint)	30-49 éves, gyermektelen középkorúak	Jó anyagi helyzetben lévő, gyermektelen 30-39 évesek	Családtámogatás
Családkutatások Magyarországon 2010 után	A családbarát társadalom (makroszint)	30-49 éves, gyermeket nevelő középkorúak	3-15 éves gyermeküket egyedül nevelő szülők	Családi otthonteremtési kedvezmény (csok)
A hazai családpolitika aktuális kérdései	Életmódok, életutak, jövőképek (időbeliség)	50 évesek vagy idősebbek	Kisgyermekes (1-6 éves gyermeket nevelő) apák	Babaváró (támogatás)
			Unokák felügyeletét rendszeresen ellátó nagyszülők	
			Családbarát munkahelyek - a munkaadói oldal nézőpontjából	

SZÁZADVÉG

Forrás: Századvég, CATI-módszer, kérdőíves közzvélemény-kutatás, adatfelvétel időpontja: 2024. július 2. és november 15. között, n= 61 758, felnőttkorú magyar lakosság körében. Az eredmények a legfontosabb szociodemográfiai ismérvek mentén reprezentatívak a felnőttkorú magyarországi népességre.

SZÁZADVÉG

SZÁZADVÉG

„Változó
világunkban
csak minőségi
adatokra
támaszkodva
tudunk jó
döntést hozni.”

A Századvég küldetése, hogy segítsen a tisztánlátásban, hogy minél jobb döntések születhessenek. A jó döntésekhez pedig két dolog kell: világos célok és lényegi információk.

Kollégáink azon dolgoznak, hogy megértsék a hazai és nemzetközi gazdasági, társadalmi folyamatokat, és ezáltal hasznos és érthető tudást szolgáltatassanak a döntéshozóknak; legyenek azok vállalati, kormányzati vezetők, vagy akár magánemberek.

